

AGNETE LOTH

UTROSKABS HÆVN

Motivet Stith Thompson Q 478.1.4. i nogle islandske kilder

I STITH THOMPSONS Motif-Index of Folk-Literature, vol. 5, Cph. 1957, findes som nr. Q 478.1.4. et motiv betegnet '*Adulteress forced to have lover's head before her at meals*'; ingen kilder nævnes, bortset fra 'Irish myth: Cross'. I Tom Peete Cross, Motif-Index of Early Irish Literature, Kraus Reprint, New York 1969, står som eneste henvisning ved dette samme motiv 'HS and N VIII 245, 250n.' Dermed menes Harvard Studies and Notes in Philology and Literature, i hvis bind VIII, 1903, G. L. Kittredge har udgivet og kommenteret den walisisk-latinske fortælling Arthur et Gorlagon efter pergamenthåndskriftet Rawlinson B. 149 (slutn. af 14. årh.) i Bodleian Library; i kommentaren omtales p. 245ff. slutningen af fortællingen — det er heri at motivet forekommer — og nogle paralleller gives. I Inger M. Boberg, Motif-Index of Early Icelandic Literature (= Bibl. Arnamagn. vol. XXVII), Cph. 1967, er motivet ikke medtaget, hvilket dog ikke nødvendigvis betyder at hun ikke havde fundet islandske kilder med det, men blot at hun har opfattet dem som ikke værende 'early' — et ord som imidlertid ellers i hendes bog er taget i meget vid betydning.

Der viser sig at eksistere fire islandske kilder hvori dette motiv forekommer: *Jóns saga leiksveins*, *Jóns rímur leiksveins*, en lille fortælling *um einn kaupmann og riddara*, samt et digt *Ekki er fegurðin öll til sanns* af Jón Ólafsson Indíafari. Nærv. afhandlings formål er at fremlægge dette materiale.¹ Men forinden et par ord om selve motivet: en utro hustru får ved hvert måltid som straf for sin utroskab det konser-

¹ I forbindelse med min udgave af Late Medieval Icelandic Romances I-V (= Edit. Arnamagn., B, vols. xx-xxiv), Cph. 1962-65, læste jeg en del af denne type sagaer, som kun er overleverede på papir og derfor ikke medtoges i udgaven. Deriblandt var *Jóns saga leiksveins*, hvor jeg fæstnede mig ved dette motiv, *Jóns rímur* føjede sig hertil, og senere også den lille fortælling. Digtet af Jón Indíafari har min mand, Jón Helgason, gjort mig opmærksom på.

verede hoved af sin elsker anbragt foran sig på bordet en kort tid, hvorefter det atter fjærnes. Motivet findes i indisk og arabisk litteratur (Pañcatantra og De fyrretyve vezirer) og i mange europæiske, se henvisningerne i kommentaren pp. 313–14 i Johs. Boltes udgave af Johs. Paulis Schimpf und Ernst, cf. ndfr. p. 233. Det er uden tvivl fra først af kommet fra orientalsk tradition.

Foruden den dræbte elsker, hvis hoved afhugges, rammer hævnen to unge mænd: i sagaen og rimerne er de sønner af dronningen og hendes elsker, og kongen lader deres ene øje stikke ud; i de to andre kilder er de den forurettede ægtemands brodersønner, som elskeren og hans mænd har dræbt.

Herefter følger nu gennemgangen og udgivelserne af de fire tekster:

1. JÓNS SAGA LEIKSVEINS

*Jóns saga leiksveins*¹ er en af de mange islandske romaner fra senmiddelalderen eller tiden op mod ca. 1600. I lighed med flere andre af denne genre er den ikke overleveret på pergament, men kun på papir² (af disse er det formentlig ældste dateret 1644). Den har aldrig været udgivet på tryk, men kunde sagtens fortjene det.³

I denne saga indgår motivet med 'hovedet på bordet' indeholdende alle motivets led, men det indtager ingen fremtrædende plads, tværtimod forekommer det lidt akavet i sammenhængen. Det samme kan

¹ Sagaen har i de ndfr. nævnte håndskrifter følgende titler: 'Saga litil af Riddara Vilkin og hanns Syne' 174 (Árni Magnússon har tilføjet: 'Af Jone leikara'); 'Æfintyri af Sine Eins Burgeis Jon ad nafne' 588f (med en hånd fra 19. årh. er tilføjet: 'af Jóni leikara'); 'Hier Biriar Soguna Af Jone Le[i]k]Suein' 17; 'Eitt æfintyre Af Syne Eins Burgeis Jone Leiksueine ad Nafne' 641; 'Sagann Af Riddara Jöne Leýksveine' 840; 'Saga af Jon Leiksveine' 1172; 'Sagann af Jöne Leiksveine' 1144. Sagaens helt hedder altså hyppigst Jón 'leiksveinn' (som i rimerne); den eneste autoritet for Jón 'leikari' er Árni Magnússon. Tilnavnet 'leiksveinn' forklares hverken i sagaen eller i rimerne, men synes at hentyde til Jóns og kongedatterens leg under dynen, da de overraskes af ubudne gæster (cf. referatet ndfr.)

² Derfor ikke medtaget i Late Medieval Icelandic Romances I–V, cf. forordet i vol. I, p. vii, og nærv. afhdl. p. 216n.

³ En utrykt Ph.D.-dissertation ved Martin Soderback, *Jóns saga leikara*, Chicago 1949, 60+29 maskinskrevne sider, haves i Det arnamagnæanske instituts håndbibliotek i fotokopi. Den indeholder afsnit om sagaens indhold, struktur, stil, motiver og kilder, om håndskrifter uden for Island samt en udgave efter *Papp. 8:0 nr. 17* med enkelte varianter fra *AM 174 fol*, *AM 588f*, 4°, *AM 553e*, 4° (kaldt B, C og D).

siges om i hvert fald det ene af to andre motiver, anbragte i sagaen: den ved en forbandelse til ulv omskabte mand, der som ulv bevarer sine menneskelige egenskaber og som frelses fra forbandelsen ved et menneskes, her heltens, godhed mod ham. Også motivet med dragekamp er medtaget; der er ikke gjort meget ud af det, men det er dog det motiv der sætter handlingen i gang.

Det vilde være et altfor omfattende projekt at etablere en udgave af hele sagaen i denne forbindelse, så her vil kun de relevante afsnit blive udgivet. Men da det måske kan vare længe inden nogen påtager sig at udgive hele sagaen og da det vel må være af interesse at lære dens hele handling i sammenhæng at kende skal der først gives et sådant referat (beroende på de nedennævnte håndskrifter); de relevante afsnit er kursiverede:

Sagaens skueplads er Frankrig. Her lever en 'burgeois' ved navn Vilkin (navnet findes ikke i alle håndskrifter), og desuden nævnes landets konge Hlöðvir (Lodvir, Lodvyk), uden at han dog spiller nogen rolle i handlingen. Vilkin og hans 'frú' har sønnen Jón, der på alle måder er fremragende og allerede som tolvårig ikke har sin lige i hele landet. Hans fader slår ham til ridder. Han rejser bort allerede næste dag for at øve ridderlige bedrifter, udrustet på det fornemste af sin fader, bl. a. med en flot hest, og efter at have aflagt løfte om aldrig at lade sig hindre i at ride fremad på denne sin hest; han har også en anden hest med sig. På sin færd passerer han et borgeled med inscriptionen: 'enhver som rider ind gennem dette led bør vide at han ikke kommer ud i live.' Inden for leddet finder Jón en sovende drage og støder sit spyd i dens hjerte; dragen udspyr gift, hvilket bevirker at Jóns skjold og klæder smelter, og hans hest brænder op. Jón skærer et stykke af dragens tunge som bevis for at han har dræbt den. Derefter bestiger han sin anden hest og rider hen til borgen. I tredive år er ingen sluppet levende fra denne drage. Jón modtages på det bedste af den derboende konge og dennes mænd, får plads i hallen ved siden af kongen og inviteres til at være deres gæst så længe han ønsker, og få af riget hvad han vil. *Under festen kommer dronningen ind i hallen med sit følge og får af kongen anvist plads ved siden af ham; lidt efter kommer to unge mænd ind, de har ingen hår på hovedet, og har begge mistet venstre øje; de går hen til dronningens bord for at opvarte hende. Jón ser at hun blegner. Så træder to mænd ind holdende en dug imellem sig, hvori der ligger et mandshoved; det viser de frem for dronningen, som brister i gråd. Noget efter bærer de atter hovedet ud. Jón undrer sig meget over dette. Da folk en tid lang har siddet og drukket, høres musik og sang, ind i hallen kommer prægtigt klædte tjænere, smukke møer og i deres midte en jomfru i kostbare klæder: kongens datter. Hun får af*

sin fader til opgave at betjæne ham og Jón, hvis bedrift hun får fortalt; de to unge forelsker sig i hinanden og aftaler at alt efter omstændighederne skal i den samme nat han komme til hendes seng eller hun til hans. Da man bryder op følges kongen og Jón til kongens sovekammer, medens kongedatteren med følge begiver sig til deres, som ligger nær ved, blot adskilt fra kongens med en bræddeveg. Træt efter rejsen, dragekampen og aftenens oplevelser falder Jón i så dyb søvn at han først da kongen med sine mænd er gået til messe vågner ved at kongedatteren er kommet til ham; de ligger nu med hinanden, medens solen skinner ind gennem ruden; pludselig åbnes døren og ind træder en af de to enøjede unge mænd fra om aftenen, kalder højt på Jón og siger at kongen og hele hans hird står og venter, ligeledes præsten, for gudstjenesten kan ikke begynde før han er kommet. Kongedatteren bliver rædselslagen og kryber ned under hans venstre arm; Jón undskylder sig høfligt over for den unge mand med at han har et så stærkt hold i venstre side at han ikke kan røre sig. Den unge mand beklager Jóns uheld at han skulde blive syg den første nat han overnatter i kongens soveværelse og sætter sig på sengekanten; han bliver ganske overbevist om hvor syg Jón er; den anden unge mand træder nu ind, og alt går som før. Tredie gang åbnes soveværelsedøren og selve kongen træder ind med hele sin hird. Kongedatteren bliver endnu mere rædselslagen og omklammer Jón også midt på; han kan nu med rette sige at han endnu mindre end før er i stand til at stå op og bivåne messen. Kongen og alle hans mænd sætter sig i værelset og taler om sagerne. Jón synes at udsigterne er dårlige. Da nogen tid er forløbet kommer en hyrde styrtende ind og beder i Guds navn alle mænd komme til hjælp, for en ulv, som har gjort megen fortræd på kongens hjord, er nu løbet ind mellem to mure på et sted hvor den ikke kan undslippe. Kongen og alle andre undtagen Jón og kongedatteren iler ud af værelset. Så snart de to er blevet alene skynder hun sig til sit værelse, klæder sig på, går til kirke og sætter sig på sin plads dér; Jón klæder sig ligeledes på, men temmelig langsomt, kongen og hans følge kommer tilbage til værelset, ved synet af den nu helbredte Jón bryder kongen ud i undren over verdens omskiftelighed; han beretter at ulven nu er bunden. Kongen, Jón og hyrden går til messe for at takke Gud, og derefter til hallen, hvor Jón i syv dage sidder med kongen i muntret lag. Da han som løn for sin bedrift med dragedrabets får lov at vælge sig noget vælger han straks at få ulven. Alle tror at han er en tåbe, men han får dog ulven og rider afsted med den til stor sorg for kongedatteren. Kongen lader nogle af sine mænd tage rustninger på og rider selv sammen med dem efter Jón. Da de er nået til en skov ser de at Jón i en rydning befrier ulven for dens bånd og lader den løbe frit. Ved dette syn bliver kongen grebet af raseri, løber frem og råber til Jón alskens trusler, men denne svarer at han intet ondt vilde med sit ønske om at få ulven, hvorefter han går over til

at berette for kongen hvad der er passeret mellem ham og kongedatteren. *Jón spørger hvorfor de to unge mænd begge havde mistet venstre øje og hvorfor mandshovedet var blevet båret ind på bordet.* Kongen holder en tale hvor han bebrejder Jón hans opførsel, men forsikrer at han vil tilgive ham og skænke ham alt hvad han ønsker. *Derpå beretter han at da han var borte i fjærne lande og havde overladt regeringen til dronningen, var denne ham utro med den ridder, som kongen havde valgt til særlig at hjælpe hende med regeringsførelsen, og fik med ham to sønner; ved sin tilbagekomst lod kongen ridderen dræbe og hans hoved præparere så det ikke rådne, og det bæres hver dag ved bordet frem for dronningen for at hun skal angre og renses for sin skyld i dette liv; de to drenge lod hun venstre øje stikke ud på.* Jón anholder nu kongen om hans datters hånd og får et ja. De begiver sig alle tilbage til borgen, kongedatteren træder prægtigt klædt ind i hallen, og hilser sin fader og alle ridderne, i syv dage er Jón dér i fest og glæde; han får med sig tolv veludrustede svende og rider til Frankrig hjem til sin fader for at indbyde ham til sit bryllup. Faderen begiver sig med et stort følge afsted, bryllupsfesten finder sted med pomp og pragt, og *Jón opnår ved festen et løfte om at hovedet aldrig mere skal bæres frem for dronningen, samt at de to unge mænd kommer i hans tjeneste; han skaffer dem hver et godt ægteskab og gør dem til jarler.* Selv bliver han også jarl, men efter kongens død overtager han det enevældige kongedømme, styrer det i mange år og lever lykkeligt med sin dronning, med hvem han får gode efterkommere. — Ulven som han havde skænket livet var egentlig en kongesøn af Flæmingjaland, som en ond stedmoder havde slået med en 'ulvehandske', derfor så han ud som en ulv, men var i virkeligheden et menneske, og havde navnet Sigurðr; i forbandelsen lå også at han kun hvis nogen valgte hans liv fremfor alle verdens herligheder skulde blive befriet for sin ulvetilværelse. Han kommer til Jón for at takke ham og de to indgår fostbroderskab; sammen tager de til Flæmingjaland og hævner sig på stedmoderen ved at trække en bælg over hovedet på hende, stene hende, brænde hende og kaste asken i havet. Jón skaffer Sigurðr et godt ægteskab, og hver i sit rige lever de lykkeligt, bevarer deres fostbroderskab og udvexler gaver så længe de lever.

Det ses at motivet med 'hovedet på bordet' ingen egentlig funktion har i fortællingen. Det forholder sig nok sådan at sagaforfatteren har haft det i sit forråd af fortællestof og så brugt det for dels at give spænding og uhygge, dels at vise heltens ædelhed og et eksempel på hans velgærninger.

Der udgives efter *AM 174 fol* skrevet af Jón Gissurarson (ca. 1590–1648), som afslutter sin afskrift med ordene 'Skriffad ad Nupe j Dýra-fjirde Anno 1.6.44.' Det har oprindeligt været en del af en større codex,

som er blevet delt af Áрни Magnússon; det består af 10 blade, hvoraf det første er tilsat til erstatning for den ved sønderdelingen fjærnedede originale begyndelse (som findes i *AM 663 b, 4°*). — Bordscenen findes bl. 4r9–26, forklaringen bl. 8v22–29 og 9r12–27, og forbønnen bl. 9v25–31.

En afskrift af 174 findes i *AM 553 e, 4°*. Det er iflg. Jón Ólafssons katalog skrevet af Jón Sigurðsson (1702–57, se Ísl. Æviskr. III, p. 261). — Bordscenen findes bl. 8v3–9r13, forklaringen bl. 21v15–22r8 og 22v13–23r18, og forbønnen bl. 24v12–25r3.

AM 588 f, 4° er iflg. Jón Ólafsson skrevet af hans bedstefader, Jón Torfason (ca. 1640–1719), præst på Staður i Súgandafjord. Det består af syv blade og har oprindeligt været en del af en senere sønderdelt codex, cf. Bibl. Arn. XX, 1960, p. 121. — Bordscenen findes bl. 3r5–19, forklaringen bl. 6v13–18 og 6v29–7r8, og forbønnen bl. 7r29–7v2.

Papp. 8:o nr. 17 II, i Kungl. Biblioteket i Stockholm, har sagaen fra øverst bl. 1v til midt på bl. 16r. Efter sagaens slutning er med anden hånd end skriverens skrevet fig.: 'Páll gunnlaugsson ä þetta Sógukuer med Rijettu enn einginn annar huorseм þad Bannar. og er vel ad þui kominn þui ad þörstejrn finnBogason fieck hónum þad til eignar j [l]öni firir snæfelldz jókli þä dätum [sk]rifadest 1662.' Evt. er den første af de to nævnte mænd identisk med en Páll Gunnlaugsson, der underskriver sig som vitterlighedsvidne i 1631 i Skálholt (*Alþingisbækur*, V, Rvk. 1922, 1925–32, p. 126), men det andet navn har det ikke været muligt at finde. — Bordscenen findes bl. 5v19–6r17, forklaringen bl. 13r7–14 og 13v10–14r7, og forbønnen bl. 14v16–15r3.

JS 641, 4° har engang været et stort håndskrift, men består nu kun af brudstykker af forskellige sagaer, de fleste blade er løse og slidte, tit med texttab. Jóns saga begynder umiddelbart efter at Vilhjálms saga sjóðs slutter med ordene 'Endud þann 22 Dag februarii Anno 1693 vale'. I *Skrá II*, p. 615, identificeres skriveren som Þórður Jónsson á Strandseljum; men hverken dateringen eller hånden passer med ham; derimod kan det være Jón Þórðarson, der var søn af Þórður Jónsson (se *Steffánsfærsla*, Rvk. 1978, pp. 40–41) og ligesom han skrev meget for Magnús Jónsson í Vigur. — Af sagaen er bevaret begyndelsen (derefter lakune), fire sammenhængende blade (derefter lakune), og slutningen. — Bordscenen findes bl. 2r14–27, forklaringen og forbønnen har været i det nu manglende.

Lbs 840, 4° er et tykt samlingshåndskrift med 24 tekster, hvoriblandt

Jóns saga står som den fjerdesidste, fra midt på bl. 299v (hvorefter eet blad mangler) til midt på bl. 304v. Håndskriftet er beskrevet af Sture Hast i *Bibl. Arn.* XXII, 1960, pp. 145–47; cf. også *Bibl. Arn.* XXXIV, 1979, p. 113. Af håndskriftets titelblad fremgår at det er skrevet på Skarð på Skarðsströnd 1737; ejeren af Skarð var på den tid sysselmand Bjarni Pétursson med tilnavnet 'ríki' (1681–1768). — Bordscenen findes bl. 301r22–32, forklaringen bl. 303v20–23 og 303v31–304v7, og forbønnen bl. 304v22–24.

Lbs 1172, 4° har sagaen bl. 102r–107r. Det er i *Skrá* dateret til 18. årh., men er måske snarest fra tidligt i det 19. årh. Det har tilhørt arkivar Jón Þorkelsson, som erhvervede det efter Guðmundur Hjartarson í Grjóta ved Reykjavík († 1882). — Bordscenen findes bl. 103v28–104r8, forklaringen bl. 106r25–30 og bl. 106v7–17, og forbønnen bl. 106v34–107r3.

Lbs 1144, 8° er fra 19. årh.; det er ligesom det foregående håndskrift fra Jón Þorkelssons samling, erhvervet af ham i 1894 fra Elísabet, datter af Páll Pálsson Hjaltalín (1806–76), handelsbestyrer i Stykkishólmur. Dennes navn står på bagsiden af første blad med skriverens hånd: 'Paull Paulsson'. Sagaen findes bl. 1r–13r; den har alle de samme elementer som i de øvrige håndskrifter, men teksten er meget forkortet. — Bordscenen findes bl. 4v4–5r5, forklaringen bl. 10r12–18 og 10v2–11r3, og forbønnen bl. 11v12–20.

Sagaen findes i en anden redaktion i *ÍB 260*, 8°, der er skrevet i april 1826 af Þorsteinn Gíslason á Stokkahlöðum (1776–1838), samt i *Lbs 678*, 4°, der vistnok blot er en afskrift. — Ved sagaens slutning, på bl. 35r, har Þorsteinn Gíslason skrevet 'Snúid ur Rimum'. Den af ham skrevne saga er altså en prosaparafrase af *rímur*; men der kan ikke være tale om de ndfr. pp. 225–30 omtalte rimer (det ses allerede af begyndelsen, hvor Jóns fader i rimerne er en konge i Danmark, men i sagaen præsenteres som en rig *burgeis* i Frankrig), men det må være nogle andre — og nu formodentlig ikke længere eksisterende — rimer om Jón leiksvinn, som har dannet grundlaget for hans saga.

I det følgende trykkes de relevante afsnit af sagaen efter 174. Der er i ordlyden mange varianter i de andre håndskrifter; heraf anføres nedenfor kun enkelte som muligvis viser en mere oprindelig text end 174. — Til sidst er med mindre skrift trykt tilsvarende fra det lige nævnte *ÍB 260*:

4r9-26 Nu sem þeir tóludust suo vidur gengur j hóllela sialff drottningenn
 med frýðu fóruneyte og skipar kongurenn henne æ adra hónd sier i
 3 hásæted, og ey leijd langtt ædur enn jnn komu j hóllela tueir kollötter
 sueýnar suo onguann kjende frá audrum bader einsýner og burtu hid
 vinstra Auga vr huorutueggia þeirra, þeir geingu ad þiona fijrer Borde
 6 drottningar, sier hann fullkomliga æ herra þessa og ad fruenn vard
 Bleýk vidur er hun sier þä ganga ad Bordenu, og er hann sa þeirra
 Asionu vndrar hann þetta mikid allt samann, Epter þetta koma jnn
 9 tuejr menn og bera dauðz mans hóffud æ mille sijn suo frýtt sem þad
 væri ný hógguid aff Bólnum, þeir hallda med eignum frýðum duki hóffdu-
 enu og ganga fyrer drottningu og hallda fyrer henne og sýna henne
 12 framar enn ødrum þeim sem jnne voru, enn er hun sier hóffuded fellur
 ad henne særligann grät, og nockru sydar bera þeir burt hóffudid aff
 hóllunne, vndrar herra Jon þetta harla miog. — — — — —

*Om morgenen efter at Jón har sovet hos kongedatteren kommer
 'annar sæ einsijne piylltur er hann haffde fyrer Bordum sied um kuellid-
 id' for at kalde på ham; da tiden går uden at Jón står op, kommer også
 hans 'eineygde broder' i samme ærinde; de to bliver siddende hos Jón
 indtil kongen selv kommer. — Senere har Jón en samtale med kongen:*

8v22-29 Epter þad spurde hann kongenn huad þuj olle ad þeir tueir kollottu
 Suejnar være bæder eineijgder æ sama hätt suo huórugann kiende fra
 3 audrum edur fyrer huoria skulld ad hóffud dauðz manz væri med so
 vndarligum hætte bored j hóllela þegar menn sæte ýffer drýckiubord-
 um, en sem kongurenn heýrde þessa sógu vndradest hann, og sem hann
 6 vitkadest nockud, seger hann suo — — — — —

4 onguann kjende] lyker ad huórugann matte kenna (þeckia 1172) 588f, 641,
 1172, huorugann matti kenna 17, hverigan mätti frá ødrum [kenna] 840. 4-5 og
 — þeirra] ÷ 17, 840, 1172, 1144. 5 Borde] hniám 17, Bordum og kniám 1144.
 6 hann] herra Jon 588f. æ — og] ÷ 588f, 17, 840. 7-8 og — Asionu] ÷ 17,
 840, 1172. 7 er hann] hun 588f, 641. 9 frýtt] + og Raudleytt 588f, 641, + og riødt
 17, 1144, 840, + og raudt 1172. 12 fellur] feller 840. 12-13 fellur — henne]
 fiell a hana 588f, 641, kom ad henne 1172, setti ad henni 1144. 13 særlegur gratur
 588f, 641, 1172, 1144. 14 miog] herefter tilføjes enn lætur þö vera (÷ 1172,
 1144) kijrt (+ yfir öllu þessu 1144) og spijr ei epter (eftir eingvu 1144) 17, 840,
 1172, 1144.

2 suo] og so lijker ad 588f. 4 drýckiu-] ÷ 17, 840, 1172. 5 þessa sógu] þetta
 588f. vndradest hann] verður honum so jllt vid ad hann fellur i øvit 588f, verður
 hann so sem vitstöllinn (-stola 840) 17, 840, vard hann so sem fra sier 1172.

- 9r12-27 Suo bar til ad vier hóffdum her vte fyrer Landenu til fiarlægra Rýkia og eý skiotliga aptur huerffande, enn drottning vor sw er enn j dag 3 lýffer var epter heijma til herstiornar og ejrn Riddare sem eg sierdeylis setta til Rädagiorda med henne, hun tekur hann i sæng til sijn og getur þä med honum þessa tuo Sueijna er nu sastu þjöna fyrer Bordum, Og 6 er vier komum heijm vrdum vier varer vmm þennann drottentz suikara huorn vier ljetum med Suerde rietta og veijttum skiotann dauda, Sueijna bäda lietum vier missa huörn sitt vinstra Auga, grósudum vier suo 9 hóffud suikaranz ad eý mätte Rotna, giórande drottningu þä skript ad huörn dag hennar Lýffs skule hun þat siä sijnum eiginligum Augum og ýdrast so sijnz glæpz ad hun hreýnsest med Gudz Mýskunn i þessu Lýfi.
- 9v25-31 Þiggur herra Jon þad ad veýslunne aff kongenum ad hóffudid skýllde eý berast fyrer Augsyn drottningarinnar leijngur hennj til skapraunar, 3 enn hann sette pilltana Sonu hennar j hædstu þionustu sýna þar til hann fieck þeim god kuonfóng, gefande Jarlz rýke huorum þeirra og miklade suo sijna tign.
- 31v27-32 þessu nærzt koma inn i hóllina ij. menn úngir og likir hvor ódrum og badir einsýnir, rodnar drottning vid þeirra þarkomu, þar eptir komu inn ij menn og baru í milli sín manns hófud, stódu þeir fyrir drottningu med hofudid og vard hún mióg dópur vid — — — —
- 33v28-31 enn nú vil eg aprt vita qvad Jón hvorsu astatt er um þä einsýnu pillta, og hvad þad hefr ad merkja, ad manns hófudid var borid fyrir drottningu. — —
- 34r2-16 Eitt sinn er vér heldum i leidangr. lét eg drottningu giæta Rikis, enn á medan vér vórum í burtu, lagdist hún med Riddara einum, og ól vid honum ij sveinbórn, enn nær vér heim komum fretti eg svik drottningar let eg þä stínga út vinstri augu sveinanna, enn drepa svikarann, var hanz hófud smurt, svo ecki rotnadi, og sidann á hvorjum degi innborid fyrir drottningu, henni til áminningar fyrir sinn drígda glæp, og vid þad sama má hún búa medann henni lif vinnst. Jón bidr kong med mórgum fogrum ordum ad fyrirgéfa drottningu glæp hennar og skapræna ecki leingr.

2 eý — huerffande] huorfum seint heim afftur 588f. 2-3 sw — lýffer] ÷ 17, 1172. 3 herstiornar] Rykis stiornar 588f, 17, 1172, + i landinu 588f. 8 grósudum] smurdum 17, 1172, kriddudum 840. 11 ad — Lýfi] ÷ 17, 840, 1172.

2 Augsyn — skapraunar] drottningu þadann af 17, drottn. þadann i frá 840, drottn. meir 1172. 4-5 gefande — tign] ÷ 17, 840, 1172, 1144.

2. JÓNS RÍMUR LEIKSVEINS

Jóns rímur leiksveins er udgivet af Finnur Jónsson i Rímnasafn II, 1913–22, pp. 825–41. De findes kun i eet håndskrift, *Lbs 861, 4°*, der består af 6 blade; det hørte oprindeligt til et meget stort rimehåndskrift.¹ Dette store håndskrift er, bortset fra slutningen, skrevet med een hånd, Jón Þórðarson, skriver for Magnús Jónsson í Vigur; det er skrevet 1695 og oplyses af skriveren at være skrevet på Óshlíð;² stedsbetegnelsen er noteret to gange af ham, på p. 428 og p. 483. Det er, helt eller delvist, afskrevet efter en membran, cf. fire notitser i det: p. 233: ‘. . . skrifader eftter gamallre kalfs skinns book, vija miog rangre . . .’; p. 394: ‘eftter norrænu kálfsk(inns)b(ok) gamallj.’; p. 483 og p. 532: ‘Eftter norrænu.’

En afskrift af *Lbs 861, 4°* findes som *Lbs 862, 4°*; den er foretaget af Guðmundur Þorláksson (1852–1910), der efter at have været mangeårig arnamagnæansk stipendiar i København i 1896 vendte tilbage til Island, hvor han i årene 1899–1906 var beskæftiget med afskrivning af håndskrifter for Landsbókasafn.

Det skal for fuldstændighedens skyld nævnes — selvom det ikke vedkommer nærværende emne — at den til første rime hørende *man-söngur* samt den umiddelbart følgende første strofe af denne første rime findes i et pergamenthåndskrift, *Perg. 4:o nr. 22* i Kungl. Bibl. i Stockholm, hvilket først konstateredes af Kr. Kålund, der udgav dette pp. 39–40 i sin afhandling, *Islandsk digtning omkring 1500*, i *Nordisk Tids-*

¹ Det ejedes af den senere altingsmand Björn Línal (1876–1931), der havde fået det af en fattig *húsmaður* i Miðfjord, Guðmundur Árnason, der igen havde fået det af en gammel bonde ved navn Einar på gården Urriðaá i samme egn (disse og de følgende oplysninger gives i brev fra Finnur Jónsson til Den arnamagnæanske kommission 17. april 1902). Björn Línal vilde under sin skoletid i Reykjavík 1895–1901 sælge håndskriftet til Landsbókasafn, men biblioteket ønskede kun at købe de rimer som man i forvejen ikke havde; det var kun to, nemlig foruden Jóns rímur leiksveins også rímur af Sigurði Fornasyni, de blev udtaget af det store håndskrift og har nu selvstændige numre (*Lbs 861, 4°* og *Lbs 880, 4°*). Björn Línal tog så det resterende med sig til København, hvor Finnur Jónsson straks så, at det drejede sig om et værdifuldt håndskrift, anbefalede købet i ovennævnte brev, og benyttede det i sin store rimeudgave. Det har siden 1902 tilhørt Den arnamagnæanske samling, hvor det har betegnelsen *Acc. 22*. Cf. også Björn K. Þórólsson, *Rímur fyrir 1600*, Kmh. 1934, pp. 12–14.

² Ved Bolungarvík i Ísafjarðardjúp; her var en fiskeplads, cf. *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*, 7, Kmh. 1940, p. 154.

skrift for Filologi, Tredie Række, Attende Bind, Kbh. 1909–1910, pp. 37–46.

Ligesom ved sagaen gives herefter et handlingsreferat af rimerne; de relevante afsnit er kursiverede:

En dansk kongesøn, Jón, er dygtig som skiløber, jæger og svømmer; kongen holder en fest, hvor Jón slås til ridder og får en fin hest; inden han rider afsted på den aflægger han løfte om aldrig at lade sig hindre i at ride frem. Han kommer til en skov og senere til en borg med stærke mure om, hvorindenfor ligger en grum, giftsprydende drage, som Jón gennemborer med sit spyd og dræber; hans hest dør af dragens gift. Borgens konge med sine mænd glæder sig over hans bedrift og modtager ham på det bedste, han får sæde ved siden af kongen, som under trusel om halshugning befaler sine mænd at vise Jón respekt. *Dronningen kommer ind i hallen, hilser på Jón og sætter sig ved kongens side, hun er fornemt klædt i silke, men er tårevædet; to mænd kommer ind, de er i grønne kjortler, er enøjede, men meget kønne; de holder mellem sig et fad med et mandshoved på, som de længe står og viser den grædende dronning.* Da de er gået ud, byder kongen sin datter at være tilstede i hallen og opvarte; hun går med en skål vin først til kongen og så til Jón, der straks opflammes af kærlighed til hende; hun gengælder den og vil gerne være med ham, således at da kongen er gået ud af hallen med Jón og har anvist ham hans sovekammer, kommer hun nogen tid efter til ham, og de tilbringer natten sammen. Tidligt om morgenen sender kongen mænd til Jón for at mælde at kongen ønsker at se ham, kongedatteren kryber ned og klammer sig til Jóns ben; denne svarer at han på grund af et stærkt hold i benene ikke kan rejse sig og komme; noget senere beder kongen andre gå til Jón, det gør de og det samme gentager sig to gange, blot at holdet nu er nået op i brystet og derefter i skulderen.¹ Til sidst kommer kongen selv, men da han står i døren kommer hans kvægvogter løbende med melding om at det er lykkedes ham at lukke en ulv inde, som har været en trusel mod hele hjorden. Alle løber ud, så Jón og kongedatteren bliver alene, han klæder sig skyndsomt på og går til kongen, og hun iler til sit kammer. — Mændene får bundet ulven; kongen og hans mænd fester i hallen og hylder Jón for drabet på dragen. Som belønning må han vælge sig en kostbarhed. Kongedatteren glæder sig fordi hun håber at Jón vil vælge hende, men han vælger til alles forbløffelse ulven, får den og rider afsted med den ud i skoven, hvor han slipper den løs. Kongen er redet efter Jón og ser hvad der sker. Kongen spørger hvorfor han har givet ulven livet, og *Jón vil til gengæld vide hvorfor dronningen er så bedrøvet.*

¹ Rimerne bruger her et forblømt udtryk, af Finnur Jónsson forstået som 'hals' (Rímnasafn II, p. 842), af Björn K. Þórólfsson som 'skulder' (Rímur fyrir 1600, p. 94).

Kongen beretter nu at engang da han var borte fra sit rige havde han sat en fornem ridder til at styre det imedens, men dronningen blev ham utro med ridderen; ved sin hjemkomst lod han ridderen halshugge, lod hovedet præparere med urter og stak et øje ud på hver af de to unge sønner som dronningen fødte ridderen. Dronningens straf består i at ved hver sammenkomst i hallen bæres hovedet frem for hende. Kongen tilbyder Jón sin datter, men Jón kræver at han tilgiver dronningen og at hovedet begravnes. Jóns og kongedatterens bryllup holdes.

Hermed slutter de ialt tre bevarede rimer. En fjerde rime med forklaringer om den forvandlede ulv og om hvordan alt siden gik — således som i sagaen — kunde man tænke sig havde existeret, så meget mere som tredje rime slutter nederst på en versoside, så en eventuel fortsættelse kan være tabt uden at efterlade sig spor i det bevarede; men dette er yderst usikkert: tredje rimes næstsidsste strofe ender med ordene 'hier munu wijsur falla' (bl. 6v18), hvad der kunde forstås således at rimerne slutter her, men det er ikke ualmindeligt at enkeltrimer inden for en større cyklus slutter på tilsvarende måde (f. ex. 'læt eg rímu falla' (Rímnasafn I, p. 49), 'ríman hlýtr að falla' (Rímnasafn I, p. 113)), så dette beviser intet. Imidlertid kan det meget vel tænkes at en fjerde rime ikke har existeret, cf. Rímur fyrir 1600, p. 237 og p. 330, hvor det påvises at rimer ofte slutter tidligere end en til grund liggende saga.

Herefter følger nu de relevante afsnit udgivet bogstavret efter *Lbs 861, 4°* (udgaven i Rímnasafn er normaliseret):

Første rime, str. 46–50:

2v20–3r7

Hilmers kuon J hóllina gieck
og heilsar vænum stille,
þar med kvadde hun þennan Reck,
þar var skamt J mille

Settest nidur hiä sickling sprund,
sü var skrijdd med baugumm,
sylked hulde hvarma grund,
hrundu tæar af augum

fyrer brüde komu bragnar tveir,
bæru kyrtla græna,
augad høfdu Annad þeir,
og asiän harla væna

Þeim læ Diskur vmm hauka haudur,
og höfud á eitt af manne,
sæ var lester løngu daudur,
Laukz er sýtte svanne

Stoodu þeir fyrer bauga brijk,
bæder stund miög lönga,
särlega grætur sætann Rijk,
sijdann j burtu ganga

Tredie rime, str. 19³⁻⁴:

6r3-4

Seig það hölda hilmer framur,
huad þijn drottning Sijter

Tredie rime, str. 23–29¹⁻²:

6r10-23

Eg var burtu lönga leid,
löstur wr mijnu Rijke,
biört sat eftter bauga reid
büinn med Linna sijke.

Röskuann setta eg Riddara til,
Rögnés kvonar giæta,
hann drö flærd ad fallda bil,
Og fieck suo Drottning mæta.

sógdu mier eg sökta heim,
svik þau ordinn vöru,
hugdunst grimmu gjallda þeim,
Gyrndar verkinn stooru.

þar sæ hiälmz ä hringa þöll,
höfud took sverd af balldri,
þar eg þa Jurt vid heila höll,
hun mä fölna Alldrj.

sætann fædde sonuna tvä,
sagde Riddarann eiga,
hälfa sijn tök eg hljrum frá,
hlædumm ofnis teiga.

Þegar mijn höll er þegnum þøcktt,
það mun drottning harma,
þá skal fyrðum flíoded klókt,
færa hófud og barma

Tredie rime, str. 31–33:

6v2-7

Mier verður allðrei gullz reid giftt,
garpurinn svarade stille,
audþóll nema sie angri sviftt,
yckar beggia ä mille

Hirtu grimd J greina höll,
Og graf það hófud J molldu,
bæt þá síðan ból síjn óll,
blíjdri sylke folldu.

Hófud var grafed J hreinann sand,
hrjnga tíjrs ad Rædumm
sætann skilst við süta kland,
síjdann tök við Nædumm

Angående forholdet mellem sagaen og rimerne: De forholdsvise korte afsnit, hvor motivet med det afhjuggede hoved findes, udgør kun en ganske lille del af såvel sagaen som rimerne. Der er her ikke nogen større afvigelser mellem den prosaiske og den versificerede fremstilling. En grundig diskussion af forholdet mellem sagaen og rimerne bør vente til sagaen er udgivet og undersøgt, men nogle foreløbige bemærkninger kan dog fremsættes: Rimernes alder kan vel bestemmes til det 16. årh., måske snarest dettes første halvdel. Der forekommer — dog kun sporadisk — rim som vidner om afrunding af *y* (*fríða:prýða*, I, 52; *strýkr:víkr*, II, 11), samt — ligeledes sporadisk — eksempler på forsyndelse mod gammel vokalkvantitet (*gleður* III, 6¹ (foreslås rettet til *gladdi* i *Rímnasafn* II, p. 842), *drekann* III, 7¹).

Som nævnt ovfr. p. 227 er historien om Jón ikke ført til ende i rimerne, idet der mangler en afsluttende rime om varulven. I deres overleverede form kan rimerne således ikke være grundlag for sagaen. Yderligere kan det siges at hvis sagaen var opstået som en prosagengivelse af rimerne vilde man vente at sagaen fulgte rimerne nogenlunde nøjagtigt,

men dette er ikke tilfældet; sagaen er gennemgående betydeligt udførligere. — Et eksempel på en reel afvigelse mellem de to værker findes i præsentationen af heltens fader: i sagaen er han en fornem mand ved navn Vilkin i Frankrig, i rimerne er han en ikke navngiven konge i Danmark.

Rimerne synes altså at være en noget forkortet gengivelse af en saga; denne kan i hovedsagen have været lig med den bevarede saga, men med afvigelser på enkelte punkter.

3. FORTÆLLING 'UM EINN KAUPMANN OG RIDDARA'

I håndskriftet *Add. 11153* i British Museum findes bl. a. en længere række småfortællinger (bl. 128–170 og bl. 182–260), hvoriblandt på bl. 215v–216v *Um einn kaupmann og riddara*.¹ Disse sider er, som det allermeste af det 263 blade tykke håndskrift, skrevet af Jón Þórðarson, der som allerede nævnt, se ovfr. pp. 221 og 225, var skriver for Magnús Jónsson í Vigur. Blandt fortællingerne er der i hvert fald nogle som går tilbage til middelalderlige exempla og har sidestykker i Gerings *Íslendzk Æventyri*, cf. Gripla II, Rvk. 1977, p. 79 (Gering nr. 9), og *Gamall kveðskapur* (= Ísl. rit síðari alda, 7) Kmh. 1979, p. 32n. og p. 122n. (Gering nr. 42 og 82).

Fortællingen er tillige fundet i endnu et håndskrift, *Lbs 1569*, 4°, bl. 124r–v; hele dette håndskrift er skrevet af den ovfr. p. 222 nævnte Þorsteinn Gíslason. — En redegørelse for forholdet mellem disse to håndskrifter kan ikke foretages på grundlag af denne ene lille fortælling, men det kan dog siges at der i den ikke synes noget til hinder for at teksten i *1569* — evt. gennem mellemlid — kan stamme fra *11153*.

Ndrf. trykkes teksten efter *Add. 11153* med varianter fra *Lbs 1569*, 4°.

Fortællingens indhold er flg.:

En ridende købmand ser i en skov en ridder på jagt, taler beundrende om ham til hans tjæner, der lader ordene gå videre til sin herre, og købmanden inviteres til at overnatte hos ridderen. Han tager imod indbydelsen. Om aftenen kommer ridderens frue med sine to døtre til stede ved måltidet.

¹ Fortællingen er nævnt hos Ward, *Catalogue of Romances . . . in the British Museum*, I, p. 856; cf. den ndr. p. 233 omtalte udgave af Schimpf und Ernst, II, p. 314.

Købmanden tænker at ingen er dog lykkeligere end denne ridder. Da bliver et skægget mandshoved båret ind på et sølvfad. Købmanden forfærdes og regner med at næste aften vil det være hans hoved som bæres ind. Efter måltidet følges han til et sovekammer, som låses efter ham. Han ser på væggen hænge forskellige våben og at i en krog hænger to dræbte unge mænd, han ræddes for at få samme skæbne, lægger sig på sengen med alt tøjet på, og da ridderen næste morgen kommer ind til ham fortæller han, hvor natten har været skrækkelig, og hvad han har set. Ridderen giver ham da sagens sammenhæng: hovedet er af en ridder som hans hustru havde bedraget ham med, de to unge mænd var hans brodersønner, som ridderen og dennes mænd dræbte, da de ikke kunde få ram på ham selv; de hænger der hver dag for at han stadig kan være i hævntanker. Han slutter med at formane købmanden til ikke oftere at anse nogen for at være den lykkeligste på jorden:

Vm Eirn Kaupmann og Riddara.

- 215^v Eirn kaupmadur villde einn tijma Ryda til Leon hann kom i eirn skög, og sä einn Riddara Jaga þar dijr, hann hafde og höndlad marga
 3 Hyrte Hindur og hiera, þesse kaupmadur kom til einz aff Riddaranz pienurum, og hælde fastlega Riddaranz hreiste, og talade honum til mann frægðar, og hrosade honum og hanzz giörveleik, framar öllum
 6 monnum, Enn þesse madur sem var ä Rædu vid hann, sagde Riddaranum kaupmannsins gloseran, sem hann lagdi i hanzz mann dyrder, Riddarenn fann sialfur þennann kaupmann spurde hann og margra
 9 hluta, einninn baud hann honum ad Gista hiä sier wmm nottena, kaupmadur þä þad. Riddaranz folk tok hanzz hest og gjorde honum greida fieck honum ný og hrein klæde, sem til bordz skylldede ganga kom Riddaranz fru med sijnar tuær dætur, miög stässlega til Reika, kaupmadur huxade nu med sier, ad einginn munde þessum Riddara Lucku samare finnst meiga, Enn vmm bordunina var ä Silfurfate jnn bored eitt
 15 manzhöfudt med Lóngu skiegge, og Ofur fat yfer, Þä blöskrade kaupmanninum, og hugde skie munde meiga ad suo wæri höfuded af sier
 216^r bored i Liftinga Riddaranz bord ä morgun, tok þa af honum | mathar

Overskrift: Af Kaupmanni og Riddara. 1 kom i] reid um. 2 einn] ÷. og höndlad] veitt. 3 þesse] ÷. til — aff] i tal med. 4 fastlega — hreiste] jafnliga Riddaranum. 5 giörveleik] frægd. 7 i] um. 8 fann] + nu. 10 þä] þädi. Riddaranz folk] Riddarinn. 12 stäss-] stats-. 13 samare]-ligri. 14 bordunina] bordtimann. ä — bored] inn borid á silfr fati. 15 Lóngu] ungu (*sic*). og — yfer] ÷. 16 -manni. wæri höfuded] yrdi höfud. 17 i Lifting] ÷. ä morgun] ad

- 18 nautnena, Þá bordum var svipt var kaupmanni wysad j eitt herberge þar sem margar sængur woru, feingu honum þar lios jnn og skielde j laas hann lokade og jnnann til, og sem hann skimade wpp vmm hused
- 21 sä hann hardneskiur Pantzara spiöt Armbryste stalhosur handska etc. Enn i einre krä sä hann hvar heingu ij wnger menn, sem woro j hel stungner. Þá vard kaup manni ecki betra vid og hugde hid sama munde
- 24 fyrer sier liggia. Og sem Liosed var wt brunned Lagdi hann sig j fötunum wpi Eina sæng og þotte ecki skammdægurt, Vmm Morguninn Lauk Riddarinn wpp dvrinum, vard kaupmanni þa illtt vid, sem nærre mä
- 27 gieta, Riddarinn sagdi huorsu hefur pier Lided J nott, kaupmadur seiger wmm mijna Daga hef eg alldre Att oværelegra nattbool, þuj þä seiger Riddare. þuj eg sä tuo menn stungna j hel hangande þar hiä mier, Og
- 30 hugda eg mier munde eiga Ad giora suo Eirinn, þuj bid eg ydur ad pier vilied Lata mig fara med fride, Riddarenn sagdi þu sagder J giær vid Mijna menn. Ad eg wæri hinn Luckusamaste Enn þu säst j mäl
- 33 tijdinne eitt höfud a diske. þad var höfud af einum Riddara, sem Leiged hafde med minne konu, Enn henne til Æfinnlegrar skapraunar Læt eg bera þad fyrer hana j huorre maltijd Enn þeir ij menn sem þar heingu,
- 216v voru Mijner brodur|syner, þa hefur same Riddare og hannz folk dreped, þuj hann kunne ecki ad fyrer koma mier, og þeir hanga þar huorn dag. Og sie eg wpä þä, til þess ad mier kome þess helldur hörd hefnd j hug.
- 39 Athuga þu nu, huort eg er hinn Lucku samaste madur ä Jördunne, þar fyrer far hiedann og dæm alldre suo hiedann Aff.

Denne fortælling ligger tæt op ad nr. 56 'De memoria mortis' i *Gesta Romanorum*, den vidt udbredte anonyme middelalderlige latinske samling af moraliserende parabler, fabler, æventyr og anekdoter, der i sin kærne formodes at gå tilbage til slutningen af 13. eller begyndelsen af 14. årh. (Udgivet af Hermann Oesterley, Berlin 1872, eftertryk Hildesheim 1963, oversat af J. G. Th. Grässe, Dresden 1842, 2. udg. Leipzig

morgni. 18 wysad] fylgt. 19 þar sem] hvar. honum] menn. skielde] skeldu. 20 jnnann til] ad innann. og sem] enn er. skimade] fór ad skimast. 21 etc.] og s. fr. v. 23 ecki] ei. 24 Og] enn. 24-25 j — wpi] ad lyktum. upp i. 25 ecki] ei. 26 dvrinum. þa] + mjog. 26-27 sem — gieta] ÷. 29 Riddare] Riddarinn. Kæpmadr s. 30 hugda eg] hugdi. eiga — Eirinn] einninn eiga þad sama ad gjöra. 30-31 þuj — fride] ÷. 31 sagdi] segir. 32 vid Mijna menn] ÷. 32-33 j mäl tijdinne] um máltidar timann. 33 diske] + innborid. Leiged] lagst. 34 med] hjá. konu] qvinnu. 35 j huorre] vid huórja. 36 hefur] hafdi. 38 hörd] þúng. 39 hinn] sa. 40 hiedann Aff] optar.

1905). Der er ingen tvivl om at det egentlig er samme fortælling, men der er ikke desto mindre så store indbyrdes forskelle at det er tydeligt at der ikke kan være en direkte forbindelse mellem den latinske og den islandske text, men derimod er der en indirekte: den tyske fortællingsamling *Schimpf und Ernst* af Johannes Pauli, der var fransiscaner-munk fra Elsass omkring 1500 (han siger om sig selv at han har prædiket fra 1479 til 1519) har *Gesta Romanorum* blandt sine kilder. (Den ældste udgave, fra 1522, blev af Johs. Bolte udgivet i to bind med indledning og anmærkninger, Berlin 1924, fotografisk optryk Hildesheim/New York 1972; heri står fortællingen i bd. I, pp. 143–144, anmærkninger i bd. II, pp. 313–314). En af denne samplings historier, nr. xx, 'Von eim Kaufman, der ein Kopf mit Bart ob eim Tisch het gesehen', der svarer til den nævnte latinske fortælling, er det islandske nærmere beslægtet med. Et enkelt tydeligt eksempel er at ridderen betegner de to unge mænd, hvis lig købmanden finder i sit sovekammer, som 'meines Brüders Sün' (i den isl. fortælling: 'Mijner brodur syner'), medens *Gesta Rom.* kun har 'relativi'.

Af *Schimpf und Ernst* findes der to danske oversættelser eller bearbejdelser: fra 1613 *Leffnetz Compass* af landsdommer Claus Pors til Øllingsø gård på Lolland (se Dansk biografisk Leksikon, XVIII. bd., 1940, p. 484 med henvisn., samt Mariane Overgaard i *Opuscula VII* (= *Bibl. Arnamagn.* vol. XXXIV), Kbh. 1979, p. 271), og fra 1625 den anonyme *Joco Seria eller Skimpt oc Alvar*, der af H. F. Rørdam ved hjælp af Københavns universitets konsistoriums protokol for 13. april 1624 (se Bolttes anmærkn. i bd. II, p. *35 og p. *44) er blevet bestemt som værende oversat af Niels Mikkelsen Aalborg (1562–1645), en tid præst ved Holmens kirke. Fortællingen findes på bl. 192v–194v og har i registret bag i bogen titlen 'Kiøbmanden roser en Ridder lycksalig'.

I det flg. er den tyske og de to danske texter trykt, så de kan sammenlignes med den islandske:

Schimpf und Ernst

Es was ein Kaufman, der wolt in ein Mess reiten gen Leon und kam in ein Walt, da hat ein Edelman gejagt, und fürt man Hirtzen und Reher hernach. Der Kauffman lobt den Edelman gegen seinen Knecht, wie er so ein schöner Man wer, und sagt vil Gütz von im. Es gefiel dem Knecht wol, und reit hinfür zu seinem Herren, der ein Ritter was, und sagt es im und sprach: 'Her, es reit ein Kaufman uss fremden Landen hernach, der ret euch als wol, wie ir selig uff Erdtreich seien. Thüin im ein Eer an!' Der Ritter fügt sich zü dem Kauffman und fabuliert mit im,

wa er her kem und wa er hin wolt etc. Da man schier zü der Stat kam, da sprach
 9 der Ritter: 'Her Kauffman, wa wöllen ir hinnacht zü der Herberg sein?' Der
 Kauffman sprach: 'Ich frag zü dem besten Wirt zü.' Der Ritter sprach: 'Ir sollen
 hinnacht mein Gast sein.' Der Kauffman sprach: 'O Her, es wer zü vil.' Je er reit
 12 mit im.

Da man in den Hoff reit, da empfieng ein Knecht dem Kauffman sein Pfert und
 sprach: 'Her, ir dörffen kein Sorg für das Pfert haben, wir wöllen es versorgen.'
 15 Da er hinuffkam in die Stub, da waren gleich subere Hemder da und füche Röck,
 als dan die Walhen hoflich Lüt sein. Da man nun essen solt, da kam des Ritters
 Frau mit zweien Döchtern wol uffgeziert und empfiengen den Gast. Man sass zü
 18 Tisch. Der Kauffman sahe die Frau an und die zwo Döchtern und die Kredentz
 und gedacht: 'Wie kan einem Menschen bass uff Erdtreich sein dan disem Ritter!
 Er hat, was er wil.' Und man trüg vil Trachten daher, er ass und tranck. Darnach
 21 bracht man in zweien silberin Blatten eins Mans Haupt mit einem langen Bart.
 Der Kauffman erschrack und gedacht: 'O we! Morgen würt man dein Haupt auch
 also zü Tisch tragen.' Man trüg es bald wider hinweg und bracht ein andere Tracht.
 24 Der Kauffman mocht nit mer essen. Die Frau tröstet in und leget im für. Und da
 man gessen het, da zert man ein Schlawfrunck.

Darnach wiss man in schlaffen, und gaben im ein Liecht und sprachen, er solt
 27 an ein Bet ligen, an welchs er wolt, sie sein alle bereit. Man thet den Rigel uss-
 wendig an der Dür für. Der Kauffman thet den Rigel inwendig an der Thür auch
 zü. Nun waren vil Umbheng an den Wenden. Der Kauffman wolt alle Ding erneis-
 30 sen, da waren Armbrost, da Harnesch, da Bantzer, da Spiess, da Köcher. Und in
 einem Winckel da was auch ein Umbhang, da lügt er auch, da hiengen zwen
 Jüngling darunder, die waren erstochen. Diser Kauffman meint, man würd in auch
 33 dar hencken. Das Liecht gieng im uss, er legt sich in den Kleidern uff das Bet, und
 was im die Nacht lang. Da es Tag ward, da thet man das Riglin wider uff, der
 Kauffman rüetet sich uff sein Fart.

Da man im zü Morgen essen gab, der Ritter kam und sprach: 'Her Kauffman,
 wie haben ir hinnacht geschlaffen?' Der Kauffman antwurt: 'Ich hab übel ge-
 schlaffen, mein Leben lang hab ich nie kein lengere Nacht gehebt dan dise.' Der
 39 Ritter sprach: 'Warumb? Sein die Leilachen nit suber gewesen?' Der Kauffman
 sprach: 'Nein, es ist als sauber und schön gewesen, aber darumb: ich hab wöllen
 lügen, was hinder den Umbhengen wer, und hab es als gesehen und hab zwen
 42 funden hangen in dem Winckel, die waren dot, und hab gedacht, man würd mich
 zü inen hencken. Und wan mir die Augen sein zügangen, so ist mir das Haupt mit
 dem Bart fürkumen und die zwen Doten, und hab ein lange Nacht gehebt. Und
 45 lieber Her, ich bit euch, das ir mich in dem Friden lassen hinfaren.' Der Ritter
 sprach: 'Ir sein Leibs und Gütz sicher.' Der Kauffman sprach: 'Wissen aber ir,
 was die Ding bedüten?' Der Ritter sprach: 'Ir haben zü meinem Knecht gesprochen
 48 und auch gedacht, wie ich so glücklich uff Erdtreich sei, ich hab, was zü einem
 güten Leben gehör, und wissen nit, was mir anligt. Das Haupt mit dem Bart ist
 ein Ritter gewesen da uff dem Schloss, den hab ich ergriffen in dem Ebruch und
 51 hab im den Kopff abgeschlagen und bring in allen Tag über den Tisch, das mein
 Frau gedenck, was sie gethon hab, und ernüwer ir den Ebruch. Die zwen, die

under dem Umbhang hangen, das sein meines Brüders Stin gewesen, die haben die
 54 Fründ desselbigen Ritters erstochen, die unschuldig sein. Sie haben mich nit
 können umbringen, darumb haben sie die umbracht. Die hab ich dahin gehenckt
 und gang alle Tag dar, sie zü besehen, das ich ergrimpt werd, das unschuldig Blüt
 57 zü rechen. Nun betrachtu, was güten Lebens ich uff Erdtreich hab, wan ich den
 Eebruch vor mir sihe und das unschuldig Blüt der zweier in dem Umbhang! Dar-
 umb, lieber Kauffman, far hin und urteil keins Menschen Leben me güit und böss,
 60 du habest es dan bass erfahren dan das mein! Also für der Kauffman darvon und
 sagt, wie es im ergangen wer.

Leffnetz Compass

Der vilde en Kiøbmand ride til Leon in die Mess/ oc kom i en skoug/ der
 Jagede en Ridder/ hand haffde fangit mange Hiorte/ hinde/ Raer og harer/
 3 denne Kiøbmand kom til en aff Ridderens Karle/ roser hannem oc sagde: huilcken
 smuck Mand hand vaar eller er/ huor lycksalig hand vaar/ oc talet megit got om
 hannem: det behaget denne Karl saare vel/ føyet sig til sin Herre oc sagde: Herr
 6 Rider en Kiøbmand aff fremmede land effter oss/ hand taler saare megit got om
 eder/ huor lycksalig i er paa Jorden/ giører hannem nogen ære igen. Ridderen holt
 sig til denne Kiøbmand/ snakket met hannem/ spurde huor fra hand kom/ huort
 9 hand vilde/ oc huor hand vilde holde Herberg i nat/ Kiøbmanden sagde: Jeg
 spørger altid effter den beste vertis huus. Ridderen sagde: i skal vere min giest i
 afften/ oc huile hos mig i nat/ Kiøbmanden sagde: fromme Herre/ det er for-
 12 megit/ dog reed hand met hannem thil hans gaard/ oc bleff saare vel kommen/
 folckene foruarer hans hest: Der hand kom i stuffuen/ vaar der bestillet reene
 Kleder de skulle tage paa. Der de skulde til Bords/ kom Ridderens Frue/ met 2.
 15 smucke Døttre/ vel vdsmycket/ oc vndfick denne giest. Der Kiøbmanden saae
 disse smucke folck/ Credentzet met anden høfflig Ziring/ tenckte hand/ huorledis
 kand it Menniske vere lycksaliger paa Jorden/ end denne Ridder/ hand haffuer alt
 18 det hand vil. Der maaltid vaar hart ad giort/ bleff der indbaremet imellom 2. sølff
 fade/ it Mands hoffuid met it langt skeg. Kiøbmanden forfærdedis/ oc tenckte/
 saa kommer oc mit hoffuid frem i morgen/ de bær det dog snart hen igen/ oc
 21 bar andet meere mad paa Bordet/ dog kunde Kiøbmanden intet æde der effter.
 Der de haffde giort maaltid/ oc drucket en liden halff rus: Da bleff Kiøbmanden
 vist i it Kammer met mange senge vdi/ fick hannem lius/ oc satte laas vden for
 24 Døren/ hand satte oc inden paa Døren. Der vaar mange hiemmelige Vinckelær/
 i det samme kammer : Kiøbmanden vilde bese sig alleuegne: der saae hand
 harnisk/ pandtzer/ speitze/ armbøste: Hand saae sig hen i en anden vraa/ der
 27 hengde 2. vnge Menniker/ vaar stucket ihiel. Kiøbmanden fryctede/ at de hengde
 hannem lige saa hen: Der liuset vaar vdbrend/ lagde hand sig i Klederne paa sen-
 gen/ oc natten bleff hannem megit lang/ der det vaar dag/ lucte de op igen/ oc
 30 Kiøbmanden gjorde sig ferdige at vandre/ dog fick hand frokost/ Ridderen sagde/
 Herr Kiøbman huor haffuer eder lid i nat/ haffuer i soffuit vel/ hand sagde/ i alle
 mine dage haffuer ieg icke hafft saa lang en nat/ som denne haffuer verit/ Ridde-
 33 ren sagde/ huorfor? Vaare icke Klederne reene/ Kiøbmanden sagde/ det vaar
 megit got altsammens/ men ieg saae 2. vnge Menniker vaar stucken ihiel/ oc

hengde i en vraa/ ieg fryctet/ at mand skulde gjøre saa ved mig/ oc naar mine
 36 øyne falt sammen : Da bars mig det hoffuit for/ som kom ind offuer borde i gaar/
 oc disse 2. døde Mennsker/ ieg saae i nat/ her offuer haffuer ieg hafft en bedrøf-
 fuet lang nat : Derfore beder ieg eder i ville lade mig fare met fred. Ridderen sagde:
 39 J er secker paa Liff oc gods: Da sagde Kiøbmanden: ieg vilde gierne vide/ huad de
 thingister betyder/ met disse døde Mennsker: Ridderen sagde: i gaar sagde i til
 min karl at ieg vaar saa lycksalig paa Jorden/ ieg haffuer vel huad der hører til
 42 it got leffnet/ dog ligger mig megen stor bedrøffuelse der hos/ det hoffuit i saae/
 met det store skeg/ det haer veret en Ridder/ som ieg haffuer fangen i horeri met
 min Kone/ oc haffuer huggit hans hoffuid aff hannem/ oc lader huer dag bære
 45 hans hoffuid offuer Borde for min Kone/ at hun skal tencke/ huad hun haffuer
 før giort: Men de 2. der hengde i eders kammer/ det vaar mine brødre sønner/
 dem haffuer samme Ridders slegt stucket ihiel vden skyld eller brøde/ for de kunde
 48 icke omkomme mig/ dem haffuer ieg hengd der hen/ gaar huer dag oc beseer
 dem/ oc gremmer mig der offuer/ huorledis ieg kand hæffne det vskyldig blod.
 Betenck nu mit lycksaligt leffnet paa Jorden. Naar ieg seer dette hoffuid/ oc disse
 51 2. mine Brødre Sønner/ met dets omstendighed. Derfor kiere Ven/ far hen/ oc
 Døm aldrig om noget Menniskis leffnet meer/ ont eller got/ vden du haffuer
 anderledis forfaret leiligheden: Saa drog hand bort/ oc sagde: Huorledis det vaar
 54 gaaed.

Joco Seria

En Kiøbmand vilde en gang Ride til Leon til Marcket/ kom i Skoffuen/ der
 haffde en Ridder jaget/ oc haffde faaet Hiorte oc Raadiur. Denne Kiøbmand
 3 Loffde oc Berømte høyiligen denne Ridder/ for een hans Tienere. Huilcken en
 Erlig Mand hand vaar/ oc talde meget got om ham. Dette befald Tienenen ret
 vel/ Red hen til sin Herre/ sagde ham saadant i saa maade: Herre nu red her en
 6 Kiøbmand aff fremmede Land/ hand taledede eder wsigelig meget got paa/ huor
 Lycksalig i er paa Jorden/ i maa gjøre ham nogen ære igien. Ridderen fjøjede sig til
 Kiøbmanden/ fabuleret oc snackede met ham/ spurde ham huorfra hand vaar
 9 kommen/ huort hand vilde hen? Der mand nu kom ner til Staden/ da sagde
 Ridderen: Her Kiøbmand huor ville i i Nat tage Herberg? Kiøbmanden suarede:
 Jeg spør effter det beste Vertshuss. Ridderen sagde. J Nat skal i vere min giest.
 12 Kiøbmanden sagde: Ah Herre/ det er alt for meget/ Red dog met ham. Der mand
 nu kom ind paa Gaarden/ kom en aff Tienenen/ tog hans Hest oc sagde: Herre/
 i tør ingen omsorg haffue for eders Hest/ wi vil vel forsørge den. Der de komme
 15 op i Stuen/ strax vaar der reene Skiorter oc en Reffskinds Kiortel/ saa som de
 Wahler er et Høfflig Folck. Som de nu ville gaa til Bords/ kom Ridderens Frue/
 med tuende sine Døttre vel Vdsmycket/ tog mod Giesten/ oc siden satte sig til
 18 Bords. Kiøbmanden saae Fruen/ de tuende Døttre/ Credentzen etc. Oc tenckte
 ved sig selff: Huor kand det gaa et Menneske paa Jorden bedre/ end denne Rid-
 der? Hand haffuer huad hand vil. Der bleff Jndbaaren mange Retter/ hand Aad
 21 oc Drack. Paa det sidste bar mand ind vdi et Søloffad en Mands Hoffued med et
 langt Skeg Kiøbmanden forskreckedes/ oc tenckte: O Væ/ i Morgen bær de oc
 mit Hoffuet ind paa Bordet: Strax bar mand det vd igien/ oc indbar en anden Ræt.

24 Kiøbmanden kunde intet meere æde. Fruen trøstede ham/ oc lagde for ham. Der
 Maaltid vaar holdet/ drucke de en Slapdrunck/ oc siden viste ham sit Kammer
 hand skulde soffue i/ gaff ham Lius oc sagde/ hand skulde legge sig vdi huilcken
 27 Seng hand vilde/ de vaare alle redde. Mand stengde Dørren vden til: saa giorde
 oc Kiøbmanden inden til. Nu vaar der mange Omheng vdi Kammeret om Veg-
 gene/ Kiøbmanden vilde see dem alle. Der hengde Armbrøst/ Harnsk/ Pantzer/
 30 Spitze/ Pilkoger: Vdi en Vraa vaar oc et Omhang/ der saae hand oc ind/ da
 hengde der to vnge Karle/ som vaare stungne ihiel. Kiøbmanden tenckte: de sticke
 oc mig ihiel oc henge mig her hoss. Liuset gick vd/ hand lagde sig i Sengen vdi
 33 sine Klæder/ oc Natten giordes ham saare lang. Der det nu bleff vel Dag/ tøge
 mand Stenget fra Dørren. Kiøbmanden beredde sig til sin Reise/ oc mand gaff
 Mad om Morgen. Ridderen kom oc sagde: Her Kiøbmand/ huorledis haffuer i
 36 soffuet i Nat? Kiøbmanden suarde: Jeg haffuer aldrig hafft en lenge Nat end
 denne. Ridderen sagde: Hui saa? Vaar icke Lagenen reene? Kiøbmanden suarde/
 alting vaar klart oc reent nock. Men der ieg vilde see til huad der vaar vnder
 39 omhenget paa Veggene/ haffuer ieg oc blandt andet seet to henge i en Vraa/ oc
 de vaare døde/ tenckte ved mig/ at mand oc skulle henge mig der hen met. Oc
 naar søffn gick mig noget lidet paa/ saa er mig forekommen det Hoffuet met
 42 Skegget/ oc disse to døde Kropper/ oc i saa maade haffuer denne Nat været mig
 en lang Nat. Jeg beder eder gunstige Herre/ at i lader mig fare met fred. Ridderen
 suarde/ J er secker oc tryg nock baade paa eders Liff oc gods. Kiøbmanden sagde:
 45 Jeg vilde dog gierne vide/ huad dette betyde? Ridderen suarde: J haffuer sagdt til
 min Tiener/ huor Lycksalig ieg vaar paa Jorden/ ieg haffuer alt huad der hør til
 et got Leffnet/ oc i ved dog icke huad mig anligger. Hoffdet met det Skeg/
 48 haffuer veret en Ridder/ der henne paa det Slot/ den haffuer ieg tagen i Horeri
 met min Frue/ oc hugget ham Hoffdet aff/ huilcket ieg lader indbere huer dag
 paa mit Bord/ at min Frue skal tencke huad hun haffuer giort/ oc erindre hende
 51 om hendis Horeri. De to som henge vnder omhenget/ de haffue veret mine
 Brødres Sønner/ oc haffue samme Ridders Venner dem ihielstungen/ som dog
 vaare aldeles wskyldige/ de kunde icke ombringe mig selff/ derfor haffuer de
 54 ombragt dem/ haffuer fordi Hengdt dem der hen/ oc huer dag gaar ieg der op
 at besee dem/ paa det ieg kand der aff Forbitres/ til at heffne wskyldige blod.
 Betract nu huad for got Leffnet ieg haffuer paa Jorden? Naar ieg seer for mig
 57 dette Horeri/ oc disse tuende deres wskyldige blod vnder omhenget: Ydermere
 sagde Ridderen: Kiere Kiøbmand/ far nu hen/ oc døm intet Menneskes Leffnet
 got eller ont/ førendt du bedre haffuer det forfaret/ end som mit. Oc saa foer
 60 Kiøbmanden der fra/ sagde huorledes det vaar gaalen ham.

36 lenge *sic*.

En sammenligning mellem fortællingen på islandsk, på tysk i Schimpf und Ernst, og på dansk i de to oversættelser, viser at den ikke er oversat direkte fra det tyske, men derimod fra det danske; endvidere at der er størst lighed med teksten i Leffnetz Compass. Hermed en række eksempler:

Isl.	Sch. u. E.	Leffn. C.	Joco S.
3 Hyrte Hindur og hiera	2 Hirtzen und Reher	2 Hiorte hinde Raaer og harer	2 Hiorte oc Raadiur
3-4 kom til einz aff Riddaranz þienurum	÷	3 kom til en aff Ridderens Karle	÷
10 Riddaranz folk tok hannz hest	13 empfieng ein Knecht dem Kauffman sein Pfert	13 folckene foruarer hans hest	13 kom en aff Tieneren (sic) tog hans Hest
11 fieck honum ný og hrein klæde	15-16 waren gleich subere Hemder da und fuchse Röck, als dan die Walhen hoflich Lüt sein.	13-14 vaar der bestillet reene Kleder de skulle tage paa.	15-16 strax vaar der reene Skiorter oc en Reffskinds Kiortel saa som de Wahler er et Höfflig Folck.
13-14 huxade nu med sier, ad einginn munde þessum Riddara Lucku samare finnast meiga	19 .. gedacht: 'Wie kan einem Menschen bass uff Erdtreich sein dan disem Ritter	16-17 tenckte hand huorledis kand it Menniske vere lycksaliger paa Jorden end denne Ridder	18-20 .. tenckte ved sig selff. Huor kand det gaa et Menneske paa Jorden bedre end denne Ridder?
18-19 var kaupmanni wysad j eitt herberge þar sem margar sængur woru	26 wiss man in schlaffen	22-23 bleff Kiøbmanden vist i it Kammer met mange senge udi	25-26 viste ham sit Kammer hand skulde soffue i
21 hardneskiur Pantzara spiöt Armbryste stalhosur handska etc.	30 Armbröst, .. Harnesch, .. Bantzer, .. Spiess, .. Köcher	26 harnisk pandtzer speitze armbøste	29-30 Armbrøst Harnsk Pantzer Spitze Pilkoger
24 sem Liosed var wt brunned	33 Das Liecht gieng im uss	28 Der liuset vaar vdbrend	32 Liuset gick vd

Den islandske text synes således uden tvivl at være en — enkelte steder lidt forkortet — gengivelse af Leffnetz Compass.

4. DIGT AF JÓN ÓLAFSSON INDÍAFARI

Jón Ólafsson (1593–1679) med tilnavnet *Indíafari* fødtes i Álptafjorden på Vestfjordene, tog som ung til England og senere til Danmark, hvor han først var bøsseskytte i kongelig tjeneste på Københavns slot og på Kronborg, men senere lod han sig indrullere i flåden og kom videnom, bl. a. til Indien; 1626 vendte han hjem til Island og boede her til sin død. — I de mange år efter sin hjemkomst gav han sig af med litterær virksomhed: han nedskrev sine erindringer om alle de mærkelige hændelser som han havde været ude for i sin ungdom, især i Danmark og i Indien (udg. af Sigfús Blöndal, *Æfisaga Jóns Ólafssonar Indíafara*, Kbh. 1906–8); han oversatte folkeviserne om Marsk Stig og nogle andre danske folkeviser (udg. i *Íslenzk Fornkvæði*, *Íslandske Folkeviser*, v. Jón Helgason, IV (Edit. Arnamagn., Ser. B, Vol. 13), Kbh. 1963, pp. 16–65, cf. indledn. pp. xv–xviii); han oversatte folkebogen om Persenober (findes i håndskriftet *JS 87*, 4°) og endelig digtede og oversatte han forskellige digte (se bl. a. *Ísl. Fornkvæði IV*, pp. xviii–xx). — Et af digtene er et 39 strofer langt ‘Kvæði af einum kaupmanni og riddara’ (som det kaldes i et af håndskrifterne). Det indeholder motivet som her behandles. Det har aldrig før været trykt, men publiceres hermed.

Texten er taget efter et håndskrift på Det kgl. Bibliotek, *NKS 1141 fol*, hvori digtet findes pp. 584–597. Det kaldes her ‘182. Qvæde’, men det rigtige er 183, som tilføjet i marginen med blyant; det forrige digt er nemlig 182, det følgende er 184, så fejlen er isoleret. Det er afskrift efter et senere tabt håndskrift, der 1699 og 1700 blev skrevet for Magnús Jónsson í Vigur, og som for størstedelens vedkommende indeholdt folkeviser, se nærmere om håndskriftet, dets forlæg og indhold, *Ísl. Fornkvæði I og II*, 1962, henholdsvis pp. xviii–xxii og pp. ix–x. Afskriften, der bærer vidnesbyrd om påvirkning fra Eggert Ólafssons retskrivningsidéer, er foretaget af Guðmundur Ísfold (1732–1782), se *Ísl. Fornkvæði V*, 1968, p. 225.

Et søsterhåndskrift til *1141* er *JS 405*, 4° (upagineret, men digtet er nr. 183); det er skrevet efter det samme ovfr. nævnte håndskrift som dette, se nærmere *Ísl. Fornkvæði I*, pp. xxiii–xxvi. Det er ifølge sit titelblad skrevet i 1819 af præsten Þórður Þorsteinsson (1760–1846) på Eyri i Seyðisfjorden på Vestfjordene. Der er ikke mange afvigelser fra *1141*, men enkelte steder har det uden tvivl gengivet den fælles original rigtigere.

Lbs 449, 8° har digtet på pp. 92–98 som det sjette blandt syv digte med en fælles overskrift 'Nockur Fornkvæði ort af Joni Olafssyni Indiafara, og eptir hans eiginn hond uppskrifud'. Digtet har alle de samme strofer som *1141* og *405* og i den samme rækkefølge. Om dette håndskrift og dets indhold se nærmere Ísl. Fornkvæði IV, pp. xviii–xxi. Det forekommer tvivlsomt om forlægget virkelig har været skrevet af Jón Ólafsson selv, se nævnte udg., p. xxi.

Lbs 1194, 8°, der indeholder mange digte, har pp. 116–120 et fragment af nærværende digt, sluttende i str. 18, hvorefter resten mangler på grund af lakune; fragmentet er nært beslægtet med *449*. Om håndskriftet se nærmere Ísl. Fornkvæði IV, pp. xx–xxii.

JS 416, 8° har digtet på pp. 333–338; stroferne 12–15 er skrevet med en anden hånd end resten af digtet.

JS 495, 8°, der har tilhørt Jón Árnason, er vel fra slutningen af 18. årh.; digtet står på pp. 229–236, men begynder fragmentarisk, idet de første bevarede ord er str. 2² 'setia ur skordum'. Den manglende begyndelse er af Páll Pálsson (1806–1877) blevet suppleret efter *416*, hvis omkvæd, 'Vidl(ag)' han har afskrevet, men den manglende del af str. 2 har han ikke kunnet udfylde efter denne kilde, da str. 2 ikke findes heri.

Lbs 655, 8° er ifølge Skrá skrevet af Markús Eyjólfsson (1748–1830), der var præst til Sandar i Dýrafjörður. Digtet er heri på pp. 116–121.

En sekundær afskrift findes i *Lbs 191*, 8°, der er skrevet af Páll Pálsson; digtet findes her på pp. 55–61; det er først afskrevet efter *495* (Páll Pálsson oplyser inden digtets begyndelse, at det er 'eptir handr. í safni J. A. 8vo B. N^o I') og består af 33 strofer; omkvædet er ikke medregnet i strotællingen, og som i *495* mangler stroferne 7, 8, 11, 19 og 34. Skriveren har senere sammenlignet sin afskrift med *416* ('handr. í safni J. A. Andl. kv. N. II') og tilføjet de manglende strofer på indsatte blade; tekstafvigelser fra *416* har han skrevet som marginalvarianter.

Det er ikke muligt at nå frem til en nøjere aldersbestemmelse af håndskrifterne udover at som nævnt er *405* som det eneste dateret (skrevet 1819), de øvrige vilde man umiddelbart henføre til det 18. årh.; *1194* antoges af Jón Þorkelsson at være fra ca. 1680–90 (se ovfr. anførte henvisning til Ísl. Fornkvæði IV, pp. xx–xxi), i hvilket tilfælde det er det ældst bevarede. *449* og *655* er forholdsvis unge, måske først fra efter ca. 1800, f. ex. kan følgende bemærkes: i *449* bruges over gamle lange vokaler undertiden to accenter, *á*, *ö*, *ú*, undertiden en enkelt, *á*, *ó*, *í*, og *ö* anvendes som i moderne retskrivning, f. ex. *knör*, *öllu*, *hönd*,

i endelser skrives *-i*, *-ir*, ikke *-e*, *-er*, og for *hv* står nogle gange *kv*, f. ex. *kvad*, *kvorki*; i 655 skrives med enkelt accent *á*, *í*, *ó*, *ú*, *ý*, nogle gange skrives *é* ved siden af *ie*, f. ex. *frétti*, *réd*, *rétti*, *hér*, i endelser skrives *-i*, *-ir*.

De syv relevante tekster kan grupperes således:

A: 1141 og 405. To afskrifter af den samme tabte original, skrevet i Vigur — altså i nærheden af Jón Ólafssons hjemsted — ca. tyve år efter hans død.

B: 449 og 1194. Ifølge en i 449 bevaret notits skrevet efter Jón Ólafssons egenhændige original.

C: 416.

D: 495 og 655. To afskrifter af en text, der tydeligvis må gå tilbage til mundtlig tradition: der mangler fire strofer (7, 8, 11, 19); str. 17 følger efter str. 13; rim og allitteration er flere gange kommet i uorden.

At opstille et stemma synes ikke muligt. I det hele forekommer A-håndskrifterne at have den bedste text, men enkelte steder har andre håndskrifter varianter som synes at fortjæne opmærksomhed, f. ex. str. 2³ *leið og*, str. 8¹ *kvintur* (dette forholdsvis sjældne ord forekommer i rimer, se Finnur Jónsson, Ordbog til rímur, samt i Jón Ólafssons oversættelser af danske folkeviser, Ísl. Fornkvæði IV, p. 34, str. 15 og p. 62, str. 16) og str. 10⁶ *hvar eg kann bestan fá*. En mulighed som ikke er utænkelig er at forfatteren selv har givet sit digt fra sig i lidt afvigende kopier.

Herefter følger nu digtet i 1141's form og med variantapparat omfattende 405, 416, 449, 1194, 495 og 655. Enkelte steder er hovedhåndskriftets form erstattet af en anden og rigtigere, som da markeres med stjerne; det er der redegjort for i variantapparatet. Strofetællingen er håndskriftets, men ændret fra romertal til arabertal:

182. (r. 183.) Qvæðe.

1. Ecki er fegurðin ǫll til sanns
eins að reyna og síá
af því veit eg að ætlan mannz
oftlega bregðast má.

Overskrift: Eitt kvæði Jöns olafs sonar Jndiafara 416, Kvæði Af einum kaupmanni og Riddara 449, Enn eitt Kuæði af einumm Kaupmanni og Riddara 1194, Qvæði af Einu Æfintýri 655.

Str. 1: mgl. på grund af lakune 495. 1 feгурð 655. — Denne strofe er et fire-

2. Furðu þúngan frosta knør
fram skal setia úr skorðum
lióða straums á leiðre fōr
lystugum klæddan orðum
ef greiðlega villde gefa til anz
gōfugleg bauga ná
enn eg veit þó ætlan mannz
oftlega bregðast má.

liniet omkvæd, hvis to sidste linier derefter gentages som l. 7–8 i hver strofe. Der skal her på dette sted — som formentlig overskueligere — gives en samlet oversigt over de forskellige håndskrifters afvigelser i omkvædets ordlyd:

1141: linierne 7–8 har i str. 2 formen enn eg veit þó ætlan mannz oftlega bregðast má, men de første fire ord varieres i de flg. strofer på flere måder: enn eg veit það . . ., hann ansaðe strax að . . ., allsatt er að . . ., osv. Ordet ætlan, som i forlægget må have været forkortet med første bogstav, er gengivet æfe i str. 14–19 og 21, men dette ord passer ikke her.

405: som det var at vente stemmer det i hovedsagen overens med søsterhåndskriftet 1141, men ætlan står dog skrevet fuldt ud i str. 17 og 19 (i str. 18 og 21 forkortet til æ.). Ellers er omkvædet gjerne forkortet, ofte blot til e.e., og i str. 13 og 16 helt udeladt. Ubetydelige afvigelser fra 1141 kan konstateres i str. 4: en ec v. a. æ. m.; i str. 14 og 15: e. e.; i str. 29: s. a. (= so auglísist) a. æ. m.; i str. 37: so þú minnist at ætlan manns, o. b. m.; og endelig i str. 38: athuga það at æ. m.

416: de to linier har i str. 1 formen enn eg veit að ætlan mans, optlega bregðast mä, hvilket gennemføres — som regel forkortet — i digtets første del. I str. 26 ff. forkortes linierne til e. sk. n. eller e skil, hvilket må betyde eg skil nú; i str. 37 og 38: e. sk. h. (vistnok = eg skil hitt), i str. 39: e. v. nu ad, hvor e. v. må forstås som eg veit; i stroferne 10 og 27 er linierne helt udeladte.

449: de to linier har i str. 1 formen af því veit eg ætlan mans optlega bregðast má; i str. 2, 3, 16 og 17: enn eg veit þo; i str. 4, 11–13 og 15: Enn Eg v.; i str. 5: enn eg veit ad; i str. 7: Enn eg v. þ. ætl.; i str. 9: enn; i str. 8, 10, 18 og 19: Enn eg; i str. 14, 20 og 22: Enn; i str. 23: enn eg veit; i str. 30: Enn eg higg að ætl.; i str. 24: Eg skal hallda ad; i str. 25: eg skal halda; i str. 27: Eg skal; i str. 28: Eg sk.; i str. 31: Enn Athuga nú ad; i str. 32: Athuga nú; i str. 33: Ath. þ.; i str. 37: ath. hitt ad; i str. 34–36 og 38: ath.; og endelig i str. 39: eg veit nú ad; i str. 6, 21, 26 og 29 er linierne helt udeladte.

1194: ordlyden er i str. 1 den samme som i 1141, dog at að ætlan er blevet til øtlun; i str. 2: enn eg veit ad; i alle øvrige strofer er omkvædet udeladt.

495 og 655: de to linier er i begge håndskrifter gennemført i alle strofer i formen er það víjst að ætlan (eller ætlun) mans, optlega bregðast mä; dog synes 655 i str. 28 at have vel for víjst.

Str. 2: mgl. 405, 416. 1–2 Furðu — skal] mgl. på grund af lakune 495. 2 setia] jta 1194. 3 leiðre] leid og 449, 1194, 495, 655. 4 lystugum] lystugur

3. Fundið hef eg í fróðleiks bók
fallegt vísu efne.
eitt sinn þetta að mier tók
fyrir ýnga menia gefne
mier þó verðe á mælsku stans
mun eg þar hætta á
enn eg veit það ætlan manns
oftlega bregðast má.
4. Kaupmanne einvm kynner frá
kvæða styrðr ande
heyrð hef eg átte halrinn sá
heima í þýðska lande
eitt sinn reið með reisu fans
refla þöllu frá
enn eg veit það ætlan manns
oftlega bregðast má.
5. I skógie einum skamt þar frá
skrýddr blomgan hýrre
riddara einn í rióðre sá
á reiðar bráðu dýre
hyrti og hyndum hoffolk hans
hafðe giørt að ná
enn eg veit það ætlan mannz
oftlega bregðast má.

1194, liöslegum 495, 655. klæddan] klæddur 449, 1194, fræða 495, 655. 5 til] mier 495. 6 gofugleg] godlind 449, 1194. ná] gná 655.

Str. 3: er i 1141 skr. to gange, men nummereret iii og iv, og som følge heraf er alle de følgende strofer nummererede v-xl i st. for iv-xxxix. — Anden gang strofen skrives står i l. 6 má for mun. 3 þetta] + eg 416, 449, 495, 655. 4 menia] bauga 416, 449, 1194, 495, 655. 6 þar] þó 495, 655. á] ÷ 405.

Str. 4: 1 -manne] -mⁿ 405. 2 stryður 416. ande] vandi 416, 449, 1194. 3 átte] ætti 416, 449, 1194, 495, 655.

Str. 5: 2 skrýddum 416. blomgan] blomguan 1194, blomleiks 495, 655. hýrre] hyri 449, hyru 495, híru 655. 3 Rióðdre 495. 4 bráðu] skiötu 416, 1194. 5 hyrti] hiört 416, 449, 1194, 495, 655. hyndum] hyndur 1194, hind ad 495, 655.

6. Kaupmann ríkr kialars vm rann
 kannaðe veguna líósa
 riddarans einn af fólke fann
 og frábært tók að hrósa
 veralldar láne og lucku hans
 er lofleg segiast má.
 enn eg veit það ætlan mannz
 optlega bregðast má.
7. Þýðlega kaupmanns þvílík orð
 þocknuðust bauga niðrðe
 riddarans til vm røgnis storð
 ríða fliótr giðrðe
 og segia náðe síst með stans
 sannast slíku frá
 hann ansaðe strax að ætlan mannz
 optlega bregðast má.
8. Kaupmann ríkr kyntr er
 kominn af framanda lande
 af hamingju láne hrósar þier
 hefð og fofnis sande
 æru ber fyrir orðin hans
 áðr enn skilst þier frá
 enn eg veit að ætlan mannz
 optlega bregðast má.

Str. 6: 1 ríkr] rýdur 416, Ríjdur 495, 655. kialars vm] kíolur sem 495, 655. 2 kannaðe] kannandi 655. veguna] vegu 405, veiginn 416, 449, veigina 1194, 495, vegi 655. 3 fólke] flokki 655. 4 tók] giðrdi 495, 655. að] ÷ 655. 5 veralldar] vinattu 416. láne] län 495, lán (*rett. fra lani?*) 655. lucka 655. 6 er] ÷ 449, 1194, 495, 655. -legt 416, 1194. segiast má] næsta að sía 416.

Str. 7: *mgl.* 495, 655. 1 Þidleg 449, Þydleg 1194. þvílík] þessi 416. 2 þöknadist 416, þocknadist 1194. 3 riddarans] og r. 449, 1194. Røgnirs 416. 4 fliótr] sem fliötast 416, greidast 449, 1194. 5 og] ÷ 449. síst — stans] slijku fra (*cf. l. 6*) 1194. 6 það sannast verda mä 1194.

Str. 8: *mgl.* 495, 655. 1 kyntr] kvintur 416. 2 framandi 405, 416, 449, 1194. 4 fofnis] fofners 416, mekt 449, 1194. sande] fylgiandi 449, 1194. 5 ber fyrir] þiena 416, 449, 1194. 6 þier] oss 416, 449, 1194.

9. Riddarinn þeyste fólke frá
 fýris hulinn storðum
 kaupmann ríkan kvadde þá
 með kærleiks mætum orðum.
 fretta giörðe vm ferðer hans
 enn fyrst hvort nafnið á
 enn eg veit að ætlan mannz
 optlega bregðast má.
10. Hvar er þín girnd að gista í nótt
 giörðe að riddarinn fretta
 á öllu giörðe úrlausn fliótt
 eyðir móins stietta
 hef eg mig til hússbondans
 hvors sem bestan sá
 enn eg veit að ætlan mannz
 optlega bregðast má.
11. Riddarinn biðr kaupmann kært
 vm kvellið hiá ser gista
 og kvað skyllde af elsku fært
 allt hvað má til lista
 greiðlega þáðe heimboð hans
 hamingiu kaus sier þá
 enn eg veit að ætlan mannz
 optlega bregðast má.

Str. 9: 2 fýris] firis 449, frænings 495, 655. hulinn] buinn 416, hladinn 495, 655. storðum] med st. 416, 449, 1194, 495, 655. 3 ríkan] fann og 416, 449, 1194. kvadde] + hann 449, 1194. þá] sä 495, 655, ÷ 1194. 4 mætum] bestu 416, milldum 449, mijkluñ 1194, miukum 495, 655. 5 giörðe] nädi 416. 6 enn] og 416, ÷ 495, 655. hvort] hvad 416, 1194, kvad 449. nafnið] nefna 449, 1194.

Str. 10: 2 giörðe] hann giörði 416, 449, 1194, göde 495, 655. að] af 1194, ÷ 655. riddarinn] kaupmann 416, 449, 1194, 495, (+ *udræbstegn*) 655. friette 495, 655, 1194. 3 á] ÷ 416. giörðe] greiddi 405, sindi 449, synde 1194. úrlausn] ansa 416. fliott] skiott 449, 495, 655. 4 móins] movens 495. 5 hef eg] *omv.* 449, 1194. til] + þess 416, 449, 1194, 495, 655. 6 hvors — sá] hvar (hvurn 416) eg kann bestann fä (siä 416) 416, 449, 1194, 495, 655.

Str. 11: *mgl.* 495, 655. 1 bijdur 416. 2 kvellið] qvöldit 405, kvöld 416,

12. Þeir riðu svo heim á ríkan garð
 er ræðubandið þrýtr
 kaupmann glaðr að vísu varð
 þá vegleg húsin lítr.
 strax var tekinn hestr hans
 og hafðr stallinn á
 enn eg veit að ætlan mannz
 optlega bregðast má.
13. I listugann rann þá leiddr var
 lundr frænings heiða
 kaupmanne meir til kæte bar
 enn kunne vm að beiða
 ríkan sóma riddarans
 reckrinn feck að síá
 enn eg veit að ætlan mannz
 optlega bregðast má.
14. Riddarinn kallar kaupmann á
 kost með sier að smacka
 og býðr honum til borðz að gá
 ber það hinum að þacka
 á siðsemd ongre sier þar stanz
 sáll hann þóttizt þá
 allsatt er að *ætlan mannz
 optlega bregðast má.

kvollð 449, 1194. gista] ad g. 416, 449, 1194. 3 af] til 416, 1194. fært] tært 416. 4 hvað] það 416. 5 greiðlega] gödlegt 416, Ríflegt 449, 1194. 6 ham- ingiu] og h. 416, 449, 1194.

Str. 12: 1 rida 449. svo] ÷ 495, 655. ríkan] riddarans 416. 2 er] þá 416, 449, 1194, 495, 655. -bandið] bondinn 495, 655. þrýtr] sljitur 416, 449, 1194, 495, 655. 5 strax] so 405. var] varð 1194.

Str. 13: 1 listugann] listugt 416, 449, 1194, 495, 655. 2 frænings] grettis 416, frægnis 1194. 3 -mann 405, 416, 495, 1194. 5 ríkan] af ríkum 449, 1194. 5-6 hegdun goda heidurs mans honum leist æ (= str. 16⁵⁻⁶) 416.

Herefter str. 17 495, 655.

Str. 14: 1 kallar] bijdur 495, bídr 655. á] þá 495, 655. 3 og] ÷ 416, 495, 655. 3 að gá] sier hiá 495, 655. 4 ber] bar 416, 449, 1194, 495, 655. það hinum] honum slýkt 416. 5 engri 405, eingri 655. sier] sá hann 416, syst 495, 655. þar] var 495, 655. 6 hann] miög 449, 1194.

15. Riddaranz *sprundid ríkuglegt
 réð þá inn að ganga
 með sínvm dætrum sómalegt
 sætið giörðe að fanga
 veglega *prýddar vera til sannz
 virðtuzt honum að síá
 allsatt er að *ætlan mannz
 optlega bregðazt má.
16. Á kaupmann heilsa þessar þriár
 þiliur grettis teiga
 hann bauð þeim aptr blíðu klár
 og bað þær drottinn eiga.
 hegðan góða heiðurs mannz
 hollidum bauðst að síá
 allsatt er að *ætlan mannz
 optlega bregðast má.
17. Huxa náðe hiarta kyrr
 heiðurs mennið skýra
 reynist það sem rædda eg fyrr
 vm riddarans farsælld dýra
 lucku vafinn líkann hans
 lítt mun hægt að fá
 allsatt er að *ætlan mannz
 optlega bregðast má.

Str. 15: 1 Riddara 495, 655, Riddarinn (!) 1194. sprundid] *sál.* 405, 449, 1194, 495, 655; sprund 1141; vijfed 416. 3 sóma-] sæme- 495, 655. 4 að] ÷ 495, 655. 5 prýddar] *sál.* 405, 416, 449, 495; prýddr 1141, 1194. vera] vyst 1194. 5-6 hegdan (hegdun 655) gooda heidurs mans, huorre leist vel ä (*cf. str.* 16) 495, 655. 6 virðtuzt] + þær 449, virtist 1194.

Str. 16: 1 heilsa] horfa 1194. 2 þiliur] þöllur 416. grettirs 416, 495, 1194. 3 hann] ÷ 495, 655. klár] þá (!) 416, ÷ 449, knar 1194, 495, 655. 4 og] ÷ 495, 655. 5-6 veglega pryddar ad (÷ 655) vera til sans virdtist hönum ad siä (*cf. str.* 15) 495, 655. 6 hönum leist vel ä (= *str.* 13⁵⁻⁶) 416, hvorium leitst vel ä 449, 1194.

Str. 17: *str. placeret mellem str. 13 og str. 14* 495, 655. 1 kyrr] skjör 416. 2 hreisti mennid dýra 416, 449, 1194, hefðar madurinn skyre 495, 655. 3 reynist það] það reinist (reindist 495, 655) nu 416, 449, 1194, 495, 655. ræddi 416, 449,

18. Aðr enn máltíð enduð var
 ærugr bar *ver greinvn
 riddara sveinninn sóma snar
 á silfrdiske einvm.
 með háre og skegge höfuð mannz
 hann hræddizt nær það sá
 allsatt er að *ætlan mannz
 optlega bregðast má.
19. Kaupmann fyrr sem kátr var
 kvalde hrædsan núna
 harmanogun hiartað skar
 og hellst það veikte trúna
 að morgne munde höfuð hans
 haft svo diski á
 eg skal hallda að *ætlan mannz
 optlega bregðast má.
20. Höfuðið strax var haft í burt
 enn heimt inn meire fæða
 hann bar ei til hiartans kurt
 hvorke eta ne ræða
 nær bragnar letu á borðum stans
 biuggust hvílld að fá
 eg veit glóggst að ætlan mannz
 optlega bregðast má.

655. 4 dýra] *först skr. et d, men derefter skyra 449.* 5 líkann] líka 449, 1194.
 6 lítt mun] lyst (lítt 655) mior ei 495, 655. mun] miog 1194.

Str. 18: 1 Aðr enn] Enn þegar 495, 655. 2 ærugr bar] inn bar sem 416, 449,
 1194, jnn var borid 495, inn þar baru 655. ver] sál. 405, 416, 449, 1194, 495,
 655; við 1141. 3 riddarans 416, 449, 1194. 4 -diske] herefter mgl. *resten af*
digtet 1194. 5 hofudid 449, 495. 6 hann] ÷ 416. sál] þá 405.

Str. 19: mgl. 495, 655. 3 -nogun] -kløgun 416. 4 og] ÷ 416. 5 hofudid
 449.

Str. 20: 2 enn] og 416, 449. heimt] hafinn 416. inn] enn 495, 655. 3 ei
 til] leingi 416. hiarta 655. 4 hvorke] + ad 416, 449, 495, hér ad 655. ræða]
först skr. snæda, men rett. 449. 5 bordun 405, 449 (*det rigtige?*), bordum 416.
 5-6 limerner skulfu lijkamans lykt sem blakte strä (*cf. str. 25 i 1141*) 495, 655.

21. Fólke þýngde folldar húm
fylgt var burt kaupmanne
sier hann í einum sængr og rúm
svefna glæstum ranne
var honum leyft sem villd kaus hans
að velia vm hvoria þá
eg veit grant að *ætlan mannz
optlega bregðast má.
22. Smásveins sem var venian vönd
viliugt að honum riette
lítið kertis líós í hönd
og lás fyrir dyrnar sette
bugaðe hræðslan brióstið hans
svo bera sig hvorge má
eg veit grant að ætlan mannz
optlega bregðast má.
23. Kaupmann leitar lyndis fár
logaðe brióst og sinni
og heimuglegar hitte krár
í hvílldar læstu inni.
beiteleg týen bardagans
bráðlega fann og sá
og ser nú að ætlan mannz
optlega bregðast má.

Str. 21: 1 Fólkið 416, 449. 2 var] + i 416. 3 í einum] eirninn 495, eina 655. sæng 495, 655. 4 svefna] i s. 495, 655. 5 var honum] og var það 495, 655. leyft] ÷ (?) 495. sem — kaus] að vilia 449. kaus hans] hans var (!) 416. 6 að] ÷ 449. hvoria] þessa 495, 655.

Str. 22: 1 sem var] var su 416, 449, 495, 655. venia 449, 495, 655. 2 viliugt] sá v. 416, og vilugur (viliugr 655) 495, 655. rietta 449. 3 kertis] kierta 416. 5 bugaðe — briostið] bæradi (bardist 449) hiartad (hiarta 449) i briósti 416, 449. 5–6 limerner skulfu lykammans lykt sem blakte strä (cf. ovfr. u. str. 20) 495, 655.

Str. 23: 2 logaðe] með logandi 416, 449, 495, 655. 3 og] ÷ 416, 495, 655. 4 læstu] glæstu 416. 5 beiteleg] biturleg 416, 449, briniur og 495, 655. týen] tiggenn 495, tígi 655. 6 bráðlega] bædi 416, 449.

24. Lengi þar til leitar svo
lundr grettis spánga
að dauða lítr hann drengi tvo
í dimmu skote hanga
vænir og vngir víst til sannz
virðtust honum að síá
af því ser hann að ætlan mannz
optlega bregðast má.
25. Kaupmann hugðe hræddr þá
að hann mune þvílíkt henda
í klæðunum vpp ser kastar sá
nær kertið hafðe enda
liðerner skiálfa líkamans
líkt sem blakte strá
ávísande að ætlan mannz
optlega bregðast má.
26. Náttin þótte næsta laung
því neyðin hiartað kvalde
huxaðe hvorke vm svefn ne song
sig meðan dagrinn falde
þá aftr sendtist liósið landz
lofaðe drottinn sá
ávísande að ætlan mannz
optlega bregðast má.

Str. 24: 2 grettis] grettirs 416, 449, grettings 495. 3 að] ÷ 495, 655. lítr] leit 416, sä 495, 655. hann] + þar 495, 655. 4 skotinu 416. 5 víst] vera 416, 449, 655, ad vera 495. 6 virtist 416, virðtist 495, 655.

Str. 25: 1 hugðe] huxar 449, 495, 655. 2 að] ÷ 495, 655. hann] hier 449. þvílíkt] slýkt 416, slikt sig 449. 3 klæduð 405, klædum 449, 495, 655. sá] þá 416, 449. 4 nær] þá 495, 655. 4 og 5 linierne beskadigede 416. 5 limirnir 416. skiálfa] skulfu 449. [lýka]ma hans 416. 5–6 ad morgne munde hófudí hans haft so diske ä (cf. str. 19 i 1141) 495, 655.

Str. 26: 1 Nottinn 449, 495, 655. 2 því] ÷ 449, 495, 655. neyðin] naudinn 416, nedinn (!) 449. 3 huxade] hann h. 416, 449, gäde 495, 655. vm] ad 655. 5 þá — sendtist] þegar (þa 449) aptur sendist 416, 449, þar eftter birtist 495, 655. 6 lofaðe] hann l. 416, 449, 495, 655. sá] þá 416, 449, 495, 655.

27. Sá vm kvelldið læste lás
 lauk vpp dyrunum apr
 hins þá gladdizt hyggiu rás
 og hiarnaðe líkams kraptr
 hann tók sinn hest með ferða fans
 og fliótlega bió sig þá
 oss er kynnt að ætlan mannz
 optlega bregðast má.
28. Riddarinn kallar kaupmann á
 kost með ser að þiggia
 mer seg þú þeirri merking frá
 sem mig hefr giørt að hryggia
 vm hóllda tvo og höfuðið mannz
 hvað það merkia á
 svo auglýsist að ætlan mannz
 optlega bregðast má.
29. Riddarinn segir ef þocknast þier
 af þessu ráða skyllde
 þú sagðer í gjær að gange mier
 gleðelega sem villde
 enn stundum ber eg þó sorg til sannz
 sælu líkamans hiá
 af því veit eg að ætlan mannz
 optlega bregðast má.

Str. 27: 1 kvöldid 416, qvöldit 405, 655, kvolldid 449, kuólldid 495. lás] i läs 495, 655. 2 dírum 416. 3 hins] hans 416, 449, 495, 655. gladdizt] fægdizt 449. rás] krás 449, krä (!) 495, 655. 4 og hiarnaðe] hiartad (hiarta 655) og 495, 655. líkams] lífsins 449, líkamans 416, 495. 5 hann] ÷ 416, 449, 495, 655. með] og 416, 449, 495, 655. 6 og] ÷ 495, 655.

Str. 28: 1 kallar] bijdur 495, bídur 655. á] þá 495, 655. 3 seg — merking] seigid þeim merkium 449. þú] ÷ 416, 495, 655. þeirri] þeirra 655. 4 hefr] hafa 449. 5 höfud 655. 6 hvað það] og hvurja 416, hvad su 449, 495, 655. merkia] þýding 416, 449, 495, 655.

Str. 29: 1 þockast 449. 2 af] ÷ 416, 495, 655, ad 449. 3 gange] geingi 416, 449, 495, 655. 4 gleðe-] glad- 495, 655. sem] allt s. 495, 655. 5 enn] ÷ 495, 655. eg] ÷ 416. 6 sælu] sæld 655.

30. Höfuðið það sem her kom inn
með hári og skeggi síðu
hugann oft það hrellir minn
með harma blande stríðu
segja skal þer sökina hans
sem eg hió það frá
svo auglýsist að ætlan mannz
optlega bregðast má.
31. Ríkr forðum riddare einn
raun er frá að segja
var sá ecki á vonsku seinn
vífið mitt að tegia
svo hvort með ǫðru í hórdómi fannzt
hlaut því dauðan fá
af því veit eg að ætlan mannz
optlega bregðast má.
32. Hans því kemr hier höfuð á borð
til hrygðar mier þó verðe
svo hugsa mætte hríngaskorð
hvað mier forðum gierðe
að iðran fenge svo til sannz
sómleg bauganá
af því veit eg að ætlan mannz
optlega bregðast má.

Str. 30: 1 Hofud 655. 3 hrellir] hrigger 495, 655. 4 blande] bandi 416, 495, 655. 5 skal] + eg 416, 449, 495, 655. 6 sem] + ad 495. það] þar 405.

Str. 31: 1 forðum] adur 449. 2 frá] það 655. 3 ecki á] ei til 416, 449, 495, 655. 5 svo] ÷ 449, 495, 655. hvort — ǫðru] hann med snot 449. -döm 416, 449, 495, 655. 6 hlaut] hann h. 495, 655.

Str. 32: 1 því] ÷ 416. hier] ÷ 495, 655. 2 hrigda 449. mier þó] omv. 416. 3 svo] ad 449, 495, 655. mætte] + umm 449. 3-5 -skorð — fenge] overklæbet 416. 4 giördi 449, 655, giörde 495. 5 að] og 449, ef 495, 655. fenge] kveiktist 449. 6 sómleg] med svinnri 449, sömaleg 495, 655. -ná] -gná 655.

33. Eg skal greina þier eirnin svo
efnin hrygðar tíða
hóllda sástu hanga tvo
þeir hrepptu dauðan stríða
mína bróðrsyne til sanns
sakalaust miste eg þá
af því veit eg að ætlan mannz
optlega bregðast má.
34. Geira þorvar gulldu mín
Guð minn náðe þetta
því gátu ecki giört mier pín
sem girntust lífi fletta
ríker frændur riddarans
ræntu fiörve þá
álít nu það ætlan mannz
optlega bregðast má.
35. I hiartanu er það hörnung mier
og hrelling tára laugum
því læt eg hóllda hvorn dag hier
hánga mier fyrir augvm
hef eg þá meining hyggiu rannz
að hefnast bónurum á
af því veit eg að ætlan mannz
optlega bregðast má.

Str. 33: 1 skal] vil 495, 655. þier] ÷ 449. 2 efnin] efnid 416, 495, 655. hrygðar] hrigða 449. tíða] lijða 416, 495, strida 655. 3 sást þú 405. 4 stríða] tíða 655. 5 bróðr-] brædra 416. 6 sak- 416, 449, 495, 655. -laus 416, 655, -laus 495.

Str. 34: mgl. 495, 655. 1 þorvar] briötur 416. 3 því] ÷ 416. 4 lífi] + ad 416. 5 frændur] brædur 416. 6 fiörve] fiöri 416, fiörinu 449.

Str. 35: 1 hiarta 655. er] giörir 416, giorir 449, 495, 655. hörnung] hrelling 416, 449. 2 og] med 495, 655. hrelling] hugraun 416, hrapan 449, heitum 495, 655. 3 læt] [li]et 416. hóllda] þá 416, 449, 495, 655. 6 hefna 495, 655. bónurum] bönurum 405, bönunum 416, bofumm 449.

36. Nú hef eg sýnt og sagt þier frá
 sælu líkamz minne
 og hvorsu mikið eg ynde á
 í aumre verollenne
 nær eg horfe á hqfuðið mannz
 og hlýt þá dauðu að siá
 af því veit eg að ætlan mannz
 optlega bregðast má.
37. Farðu nú heðan í friðe maðr
 með frægðarháttinn retta
 vinur góður velsiðaður
 og varastu optar þetta
 vm óvís dæma efnin mannz
 ellegar lucku há
 vpp á það minnist að ætlan mannz
 optlega bregðast má.
38. Að kliáðum þrautum kaupmann þann
 kostur og vínið sadde
 reið svo burt enn riddarann
 og ríka sætu kvadde
 af vppritaðre æfe hans
 ecki meira eg sá
 athuga það nú ætlan mannz
 optlega bregðast má.

Str. 36: 2 líkamans 405, 416, 449, 495, 655. 3 og] ÷ 416. eg ynde] omv. 495, 655. ynde] indid 416. 5 mannz] hans 416. 6 dauda 405. að] ÷ 655.

Str. 37: 1 Far þu 449. nú] ÷ 416, 449, 495, 655. 2 frægðarháttinn] fromra hegðan 449. 3 vinur] + minn 416. -siðaður] skickadur 405. 4 og] ÷ 449, 495, 655. 5 oviss 449. efni 449, 495. 6 ellegar] eda 416, æru og 449.

Str. 38: 1 kliáðum] kirdumm 449, giórdum 495, 655. þrautum] skiptum 495, 655. þann] fann 416, 449. 2 kostur — vínið] ad kostur og vijn sig 416. sadde] gladdi 416, 495, 655. 3 burt enn] burtu 449, burt ad 495, 655. 4 ríka sætu] rijkar sætur 416. 5 -ritaðre] -teiknadre 495, 655. 6 meir 416, 449, 495, 655.

39. Set eg vpp aprt suðra knöf
 sinnu geims frá straume
 miög hef eg lítil mælsku kiög
 að miðla *bodnar glaume
 get eg nú verða á gamne stans
 grípe hvor sem má
 oss er kynnt að ætlan mannz
 optlega bregðast má.

Jón Ólafsson oplyser at hans kilde var en 'fróðleiksbók' og at digtet er blevet til efter anmodning fra en ung kvinde (str. 2⁵⁻⁶ og 3¹⁻⁴).

Denne 'fróðleiksbók' synes at måtte være en af de i det forrige (pp. 230ff.) omtalte tekster gående tilbage til *Schimpf und Ernst*, enten den islandske fortælling eller en af de to danske gengivelser (*Leffnetz Compass* eller *Joco Seria*). I digtet hedder det ganske vist at begivenhederne foregår i Tyskland (str. 4), medens de øvrige tekster lokaliserer dem til Leon, men forklaringen på denne uoverensstemmelse kan være at Jón Ólafsson ikke vidste at Leon skulde søges i Spanien.

Str. 39: 1 suðra] sonar 495, sónar 655. 2 sinnu geims] sudra gieds 495, 655. 4 bodnar] sál. 405, 416, 449, 495, 655; boðunar 1141. 5 nú] því 449. verða] verdi 416, 449, 655, verde 495. gamne] mælsku 495, 655. 6 glatt þeim heldur ä 416, gott þeim heldur ä 449, eg girnist huilld ad fá 495, 655.

Herefter skr. endir þessa kuædis 416.

I det foregående variantapparat er der som regel ikke taget hensyn til ordformer der afviger fra hovedhåndskriftets. Nogle af disse skal her nævnes:

Foran *ng* er former med *a* (ikke *á*) hyppige, f. ex. *ganga*, *hanga*, hvilket kan hænge sammen med at håndskrifterne vistnok overvejende er skrevet på Vestfjordene.

Rimordene *löng*, *söng* i str. 26 skrives i 655 *laúng*, *saúng*, men ellers mærkeligt nok gærne med forskellige vokaler: *lóng*, *saung* 495, *laung*, *song* 449, *laung*, *söng* 416.

I 416 skrives *drengi* i str. 24³, men ellers *ei* foran *ng*, i 655 skrives helt igennem *e* i denne stilling, medens de øvrige håndskrifter uden undtagelse har *ei*.

Dativ af *hann* er *hónum* (*ó=ö*) 495, *hønum* 416, *hónum* 655, *honum* 449.

For gammelt *hve-*, *hvo-* skriver 495 *hvó-* (*ó=ö*): *huórn*, *huórt*, *hvórke*, men 416 *hvu-*: *hvurn*, *hvursu*, *hurgu*.

I 1141 og 655 er *svo* gennemført, medens de andre har *so*. 655 har *ó* i *dróttinn* i str. 16⁴. 495 har *ö* (= *ó*) i *tvö* i str. 24³, 28⁵ og 33³.

Når en prosafortælling omformes til et digt — med deraf følgende nødvendig hensyntagen til rytme, rim og allitteration — kan ikke alle enkeltheder forventes at være gengivne med pinlig nøjagtighed. Derfor kan der ikke bygges noget på en mindre udeladelse af f. ex. det at købmanden får 'en liden halff rus' (Leffn. Comp.) eller 'Slapdrunck' (Joc. Ser.) inden han går i seng (str. 20), eller en mindre tilføjelse af f. ex. det at en 'smásveinn'¹ ledsager købmanden til hans sovekammer og bærer lyset (str. 22). — Linien 'af hamingiu láne hrósar þier' (str. 8³) svarer til 'sagde . . . huor lycksalig hand var' (Leffn. Comp.), men har ikke nøjagtigt sidestykke i den isl. fortælling og Joc. Ser.; flere eksempler af lignende art findes, bl. a. 'heimuglegar krár' (str. 23³) svarer til 'hiemmelige Vinckeler' (Leffn. Comp.), 'en stundum ber eg þó sorg til sanns sælu líkamans hjá' (str. 29⁵⁻⁶) svarer til 'dog ligger mig megen stor bedrøffuelse her hos' (Leffn. Comp.), og 'ríkir frændur riddarans' (str. 34⁵) til 'samme Ridders slegt' (Leffn. Comp.); det sidstnævnte eksempel synes at veje særlig tungt, idet den isl. fortælling og Joc. Ser. her har noget afvigende, nemlig henholdsvis 'sami riddari og hans fólk' og 'samme Ridders Venner'. På den anden side kan det også forekomme at digtet ligner Joc. Ser. mest, f. ex. 'var honum leyft sem vild kaus hans að velja um hvörja þá' (str. 21⁵⁻⁶), der svarer til 'hand skulde legge sig vdi huilcken Seng han vilde' (Joc. Ser.).

¹ En 'smásveinn' svarende til 'den liden smådreng' i danske folkeviser hos Vedel forekommer i Jón Ólafssons oversættelser, se Ísl. Fornkvæði IV, p. 17 (str. 10), p. 28 (str. 11) og p. 32 (str. 53).